

NICK YAPP • MICHEL SYRETT

GHIDUL

XENOG[®]

FOBULUI

Xenofobie:

s.f. (<fr: *xénophobie*) frica irațională de străini, probabil justificată, întotdeauna de înțeles.

francezii

NEMIRA
plăcerea lecturii

Nick Yapp, Michael Syrett
Ghidul Xenofobului - Francezii

Nick Yapp, Michel Syrett
The Xenophobe's Guide to the French
© Copyright Oval Projects, 1993, 1999, 2008

© Nemira, 2010

Traducere din limba engleză Mihai Moroiu

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Ilustrația copertei: Irina DOBRESCU

Redactor: Ana ANTONESCU
Tehnoredactor: Alexandru csukor

„Ghidul Xenofobului” este o marcă înregistrată.
Toate drepturile rezervate.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN ePub: 978-606-579-039-1
ISBN Print: 978-606-92-0873-1

Lectura digitală protejează mediul

Versiune electronică realizată de Elefant.ro

Carte digitala cu drept exclusiv de folosire pentru marius birla,
mvboss2000@yahoo.com , telefon 0767606050.

Cuprins

Naționalism și identitate

Caracter

Atitudini și valori

Comportament

Maniere

Destindere și distracții

Umor

Cultură

Mâncare și băutură

Sănătate și igienă

Sisteme

Crimă și pedeapsă

Guvernare și birocrăție

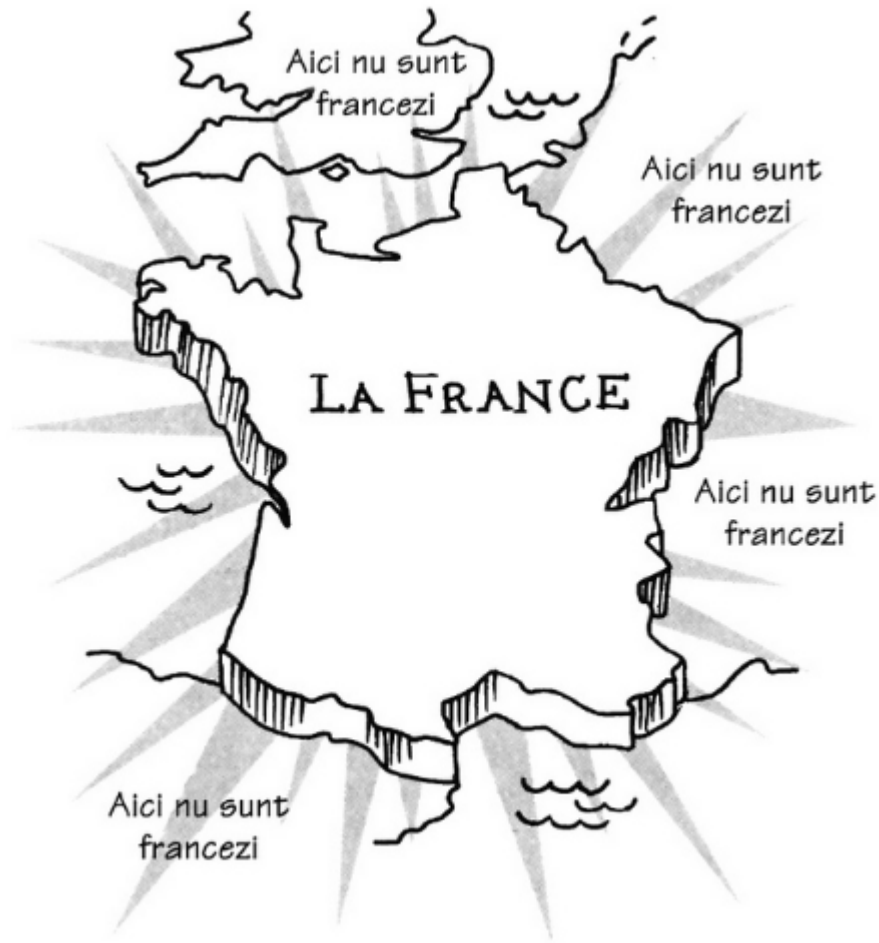
La lucru

Obsesii

Limbă și idei

Nick Yapp și-a petrecut prima noapte în Franța într-o șură cu fân de lângă docurile din Calais, în 1961. De atunci, s-a îndrăgostit de francezi, de muzica lor, de vinul lor și de cele cincisprezece specii autohtone de ceapă. Când stă la o masă pe terasa unei cafenele dintr-un orașel de provincie, într-o zi însorită, cu nervii răscoliți de cea dintâi înghițitură de cafea fierbinte, are sentimentul că, nu știu cum, dar viața sa reprezintă un succes. Când vede nota și cât îl costă succesul, o parte din euforie se evaporă – dar a doua zi se așază la aceeași masă. A fost profesor, însă a reușit să evadeze, devenind scriitor și comentator radio. În visurile sale, locuiește într-o splendidă vilă bască, pe faleza stâncoasă la sud de Biarritz. Realitatea apartamentului din sud-estul Londrei este însă mai modestă.

Michael Syrett, francez din partea mamei, a studiat la Paris și vizitează Franța cu regularitate, în calitate de corespondent pe probleme economice, conferențiar și jurnalist. S-a afirmat în cercurile de afaceri elogiind stilul desăvârșit în care vinul Nuits St. George coabitează seducător cu *microbes* de pe *fromage*, realizând *en passant* o profundă evaluare intelectuală a pateului *de fois gras*. Cea mai rafinată dintre plăcerile vieții, desigur, întrucât, francez în suflet și simțire, ridică hrana la rangul de experiență spirituală.

„... Francezii consideră că tot ceea ce fac este extraordinar, iar oamenii de stat francezi, din Renaștere până la de Gaulle, și apoi Chirac, au asemuit Franța cu o lumină călăuzitoare.”

Francezii sunt în număr de 64 de milioane – în comparație cu 45 de milioane spanioli, 62 de milioane englezi, 59 de milioane italieni, 82 de milioane germani și 306 milioane americani.

Naționalism și identitate

Avertisment

Francezii se concentrează exclusiv asupra lucrului care contează cu adevărat în viață: să fii francez. Sunt interesați mai puțin de ceea ce fac, important este ca totul să fie perfect. Francezii sunt convinși de superioritatea lor colectivă și individuală față de toți ceilalți locuitori ai planetei. Farmecul lor constă în faptul că nu ne disprețuiesc: le e doar milă de noi, pentru că nu suntem francezi.

Noțiunea de *la force* se află în miezul tuturor acțiunilor în care s-au angajat, bine sau rău, francezii în ultima mie de ani și mai bine. *La force* este conceptul care, pentru ei, se lăfăie în centrul vieții. El se leagă de alte mari idei, cum ar fi *la gloire* și *la patrie*, cuvinte de gen feminin, care vorbesc despre rezervoare nelimitate de energie. Francezii se simt atrași de tot ceea ce vibrează, trăiește, se mișcă, de tot ceea ce pare irezistibil. Sub aparența lor elegantă și spilcuită, se lasă conduși de impulsuri atavice și primitive.

Chiar dacă majoritatea celorlalte națiuni ar privi prudent imaginea trupului Mariannei, acoperit doar de un văl (simbolul Republicii), sărind peste baricade, cu muscheta în mână, francezii se simt mișcați până la lacrimi, pătrunși de un fior patriotic autentic. Cocoșul – un păsăroi multicolor și foarte zgomotos, își alungă rivalii și, evident, nu face ouă – poate foarte bine să fie simbolul lor național, dar ei nu uită niciodată că patria lor este *la France*.

De aceea francezii sunt senzuali, se sărută atunci când alții ar opta pentru o simplă strângere de mână, afirmă că fac amor cu nonșalanța cu care alții mănâncă și compun muzică ale cărei armonii te duc cu gândul la soarele răsărind din apele mării. Și de aceea sunt atât de preocupați de aspectul exterior, având nevoie de șapte minute și jumătate ca să împacheteze o *tarte aux cerises* mică – o pun într-o cutie legată cu panglică și i-o înmânează clientului de parcă ar fi un nou-născut – deși fericita prăjitură va fi consumată imediat ce a ieșit din *pâtisserie*. Sunt oameni fără complexe, încântați să se arate în public, fiind făcuți parcă

pentru ocazii speciale – banchete, nunți, festivaluri, sărbători, unde își joacă fericiți rolul, încântați de spectacol. La ei acasă, se simt prea înghesuiți, constrânși, întemnițați. Decorurile în care sunt cel mai bine puși în valoare sunt birourile, restaurantele, sălile de așteptare ale aeroporturilor (cine mai arată bine într-un asemenea loc?), la operă, pe *grands boulevards*. S-ar putea, uneori, să se poarte urât, dar întotdeauna își intră în rol cu grație.

Cum se văd ei pe ei

Francezii se consideră singurii oameni cu adevărat civilizați de pe lume. Au dezlegat de mult principiile absolute și certe ale vieții și prin urmare se cred chemați să le arate celorlalți calea și să-i lumineze.

Se consideră experți în tot ce prezintă interes. Dacă nu sunt experți în ceva, înseamnă că nu prezintă interes. Întreaga viață, întreaga energie, este o forță măreață a naturii, pe care o îmbrățișează cu toată ființa lor. Găsesc motiv de mândrie acolo unde alții văd înfrângerea.

De vreme ce au câștigat aproape toate războaiele în care s-au implicat, pleacă de la premisa că bătălia finală trebuie să se fi soldat cu o victorie franceză, așa că se miră de ce britanicii au dat unei stații de metrou numele Waterloo, după o luptă pe care, consideră ei, vecinii lor au pierdut-o.

Tot ei cred că seducția este o faptă de onoare, antricotul bine gătit un triumf și sticla de *grand cru*, un semn al supremației mondiale. Nu degeaba a fost numit Ludovic al XIV-lea „Regele-Soare”, căci francezii consideră că tot ceea ce fac este extraordinar, iar oamenii de stat francezi, din Renaștere și până la de Gaulle și apoi Chirac, au asemuit Franța cu o lumină călăuzitoare. Rolul lor este la doar un pas de mesianism, în relație cu restul lumii.

Cum îi văd ei pe alții

Ca să justifice într-o oarecare măsură propriul lor sentiment de superioritate, francezii sunt gata să accepte, cu generozitate, că și alte națiuni trebuie să existe. Dar să nu vă așteptați ca francezii să aplice

„corectitudinea politică” în orice fac ei. Sunt rasiști, șovini și xenofobi, dar în vreme ce alte națiuni, englezii, spre exemplu, ar avea un sentiment de vinovăție, din cauza xenofobiei lor, francezii o găsesc ceva perfect natural.

Francezii consideră că spaniolii sunt mândri, dar zgomotoși, și că produc mai mult vin decât le face bine viilor din Midi. Vinul spaniol ar putea să nu mulțumească papilele gustative ale francezilor, în schimb *ça existe* – expresie de rău augur.

Ei cred că englezii sunt meschini, inculți și ușor ridicoli, prost îmbrăcați și își petrec majoritatea timpului lucrând în grădină, jucând crichet și bând bere groasă, dulce și caldă prin puburi. Dar continuă să le trezească permanent curiozitatea. Pot să-i numească pe turiștii de o zi de la Calais *les fuck-offs* și să-i considere pe britanici, în general, *perfide* (deoarece experții francezi mai dezbat încă probleme minore de genul dacă Napoleon a fost sau nu otrăvit pe insula Sfânta Elena), dar, după un pahar de whisky scoțian din malț, se iartă multe.

Francezii nu au nicio aversiune față de germani, dar nici nu-i îndrăgesc. Sunt gata să le recunoască supremația industrială, dar cultura germană este considerată inferioară celei franceze. Dar nu este vorba despre nicio discriminare. După părerea lor, cultura franceză o surclasează pe oricare alta.

Se simt superiori germanilor și din punctul de vedere al politicii, de când aceștia și-au pierdut întreaga „prezență” internațională odată cu deposedarea de colonii, după Primul Război Mondial. Chiar dacă francezii mai posedă doar o suprafață ne semnificativă a lumii, legislația, limba și cultura franceze s-au menținut pe toate continentele.

Indiferent de rezervele lor și oricât de greu le-ar fi să accepte asta, francezii au multe în comun cu germanii: formalismul, rezerva, conceptul de puritate rasială, credința în destinul istoric.

Excepțiile de la această axă a admirației și a disprețului sunt belgienii și elvețienii. Locuitorii Țării Cantoanelor sunt luați fără milă peste picior în reclamele de televiziune din Franța. Chiar dacă sunt ospitalieri, rămân obsedați de curățenie și vorbesc foarte bizar franțuzește.

Deoarece stilul are o foarte mare importanță pentru ei, francezii nutresc cel mai profund dispreț, față de belgieni, pe care îi consideră de o obtuzitate fără limite și complet lipsiți de rafinament. Din punctul de

vedere al galicilor, belgienii au fost și au rămas *be^te*, „bătuți în cap”, fiind mereu ținta batjocurii într-un șir nesfârșit de bancuri născocite de francezi pe seama lor. Iată unul dintre ele:

Doi soldați belgieni care dormeau sub un copac sunt treziți brusc de niște bubuituri teribile.

— Pe toți dracii, zice primul. Furtună!

— Nu, răspunde al doilea, sunt bombe.

— Slavă Cerului că s-a îndurat de noi, spune celălalt. Mi-e îngrozitor de frică de tunete.

După ce francezii și-au dat seama că belgienii au un standard de viață mai ridicat decât al lor, în glume strecoară, categoric, și un dram de invidie.

Relații privilegiate

Istoric vorbind, francezii au avut o relație specială cu Statele Unite și Canada, fiind proprietarii unei însemnate părți din cea dintâi și populând-o într-o bună măsură pe cea de-a doua. Dar complicațiile nu au întârziat să apară. Când se prezintă un film franțuzesc într-un cinematograful din partea franceză a Canadei, trebuie subtitrat, căci altfel canadienii nu ar înțelege replicile, atât de diferit este accentul lor.

Francezii îi admiră de mult pe americani – pentru Constituția lor (bazată pe cea franceză), pentru codul de legi (bazat pe cel francez) și pentru că i-au dat afară pe englezi, trăgându-le un picior. Cu toate acestea, ar face orice ca să limiteze influența corupătoare a culturii americane, restricționând extinderea lanțurilor de fast-food, limitând importurile de bunuri din Statele Unite și izgonind EuroDisney suficient de departe de Paris, ca să-i asigure o șansă cinstită de eșec. Chiar și așa, francezii au convins generații după generații de americani să se îndrăgostească de ei, fără a le răspunde cu aceeași monedă.

Cum îi văd alții pe ei

Marea problemă a francezilor, după cum consideră mulți, este propria lor inconsecvență. Și nimeni nu își dă seama că ei își văd interesul, și

numai atât, când iau orice fel de decizie, ca în psihologia țaranului.

Acest lucru se poate constata în toate aspectele vieții franceze. Exasperează cu abordarea lor, de car cu boi transportând cherestea, față de desfătările economiei de piață, dar amuză cu accesele lor de fantezie donchijotescă în cadrul proiectelor internaționale. Fac cele mai frumoase picturi din lume și cele mai urâte tapete. Cultivă cele mai grozave legume și nu le servesc niciodată în restaurantele lor. Dacă survine o defecțiune la sistemul de încălzire sau de aer condiționat în trenurile lor, trei *conducteurs* în uniformă vizitează fiecare compartiment și își cer scuze din abundență (*nous sommes désolés...*), deși aceiași *conducteurs* îți trântesc ușa vagonului în nas când te grăbești să te urci.

Muncesc din greu, dar nu sunt niciodată văzuți făcând asta. Mergeți cu mașina prin Franța, în oricare moment al zilei, al săptămânii, al lunii sau al anului, și 95% din țară vi se va părea nelocuită sau cufundată într-un somn adânc.

Toată lumea trebuie să priceapă că francezii consideră consecvența plicticoasă, și să fii plicticos este un păcat impardonabil.

Cum le-ar plăcea să-i vadă alții

Deoarece francezii au o părere atât de bună despre ei, nu prea le pasă cum îi văd alții.

Caracter

Francezul esențial

Dorința secretă a oricărui francez este să fie Cyrano de Bergerac, eroul fanfaron și țăntoș din piesa lui Edmond Rostand. Cyrano, ca și d'Artagnan, era gascon: sensibil, dar puternic; mare spadasin, dar și poet de o infinită tandrețe; îndrăgostit pasionat, dar care și-a încheiat viața în postura de cel mai nerecompensat amoret din literatură; un bărbat care a eșuat, dar a eșuat glorios. Iar ceea ce-l face pe Cyrano adoratul francezilor este că a știut să-și țină, până la capăt, *le panache*.

Dorința manifestă a oricărui francez este să fie Gérard Depardieu. Distribuirea lui în rolul Cyrano în filmul din 1991 a fost o lovitură de maestru, deoarece Depardieu face parte din lungul șir al vedetelor franceze (Edith Piaf, Yves Montand *et les autres*) care s-au ridicat, din mocirlă, pe culmile cele mai înalte. Francezii își iubesc eroii și eroinele, reali și născociți, care au un trecut marcat de depravare, mizerie sau delincvență – paria care își croiesc drumul spre înalta societate.

Îl iubesc pe Depardieu pentru tot ce face în afara ecranului, pentru cine este el cu adevărat, diferență fundamentală față de învechitul sistem de la Hollywood, unde este idolatrizată imaginea de pe ecran a starului. Depardieu este în primul rând om și abia apoi vedetă – omul care a refuzat un rol într-un film pentru că trebuia să-și culeagă via, omul care a declarat că, dacă ar fi fost femeie, s-ar fi culcat cu regizorul Ridley Scott, omul considerat o „forță a naturii”.

Mereu la modă

Francezii sunt oamenii cei mai dependenți de modă de pe pământ. Se dau în vânt după idei, concepte, inovații – se joacă imediat cu tot ce le iese în cale, indiferent dacă este vorba despre democrație, sisteme de căi ferate sau arhitectură. Nu îi interesează aspectul practic al unui parcurs, ci călătoria în sine, posibilitățile pe care le deschide, de unde și felul în care se comportă la volan, ca și cum sosirea în siguranță la destinație ar fi

ultimul lucru de care să le pese. Se lasă cucerii de orice, cu condiția să fie la modă. Se omoară după cele mai noi haine, după cel mai nou argou și cele mai noi filme, după cele mai noi gadgeturi, dar „cel mai nou” nu rezistă decât câteva zile și apoi este înlocuit de altceva mai nou. Nu degeaba *passé* este un concept francezesc.

Pe o linie ferată din sud-vestul Franței, un utilaj care îndepărta balastul de sub șine arăta de parcă ar fi fost proiectat de doctorul Seuss pentru *The Cat in the Hat (Pisica)*, înaintând centimetru cu centimetru, cu brațele acționate de pistoane țâșnind din toate părțile, urcând, coborând, rotindu-se, mușcând din piatră. Cei patru bărbați care asigurau funcționarea monstrului erau cât se poate de încântați, se putea vedea limpede pe fețele lor, pentru că era *moderne*, ultimul răcnet al tehnicii.

Important este să ții pasul. Oamenii vor accepta fericiți stilul agresiv de vânzare-promovare dacă sunt convinși că nici nu s-a uscat bine vopseaua de pe produs. Francezii nu împărtășesc cinismul britanic la adresa publicității. Britanicii apreciază reclama, dar nu cumpără produsul, în timp ce francezii nu prețuiesc reclama ca formă de artă de sine stătătoare, dar se aruncă să cumpere cu capul înainte. Lor le place la nebunie sentimentul că viața palpită, plină de energie și exuberanță stilistică.

Pe de-o parte, rezultatul este apariția unei tehnocrații elitiste, iar la cealaltă extremă, înfiriparea unor culturi greu suportabile, din categoria *Du^r-Etre Bebe* („E nașpa să fii bebeluș”), când hoarde de adolescente îngânau cuvintele cântecului pop și umblau cu manechine-sugaci atârinate de gât.

În această privință, ca și în toate celelalte, francezii pendulează constant între splendid și absurd.

Țărani, în inima lor

Cetățeanul francez de rând încă se identifică intens, intelectual și spiritual, cu glia, atribuind vieții rurale, până la niveluri neverosimile, o aură romantică. În fiecare tehnocrat de la Bordeaux, proprietar de restaurant de la Paris sau universitar de la Grenoble mai bate inima unui autentic *paysan*.

Pentru acești francezi strămutați la oraș, țăranul mătăhălos – care doboară cu pușca veverițele din partea locului, îndoapă găștele puse la popreală pentru *foie gras* și-și numără până la ultimul știuleții de porumb de pe tarla – poate fi iertat pentru tot, deoarece protejează un mod de viață la care ei au renunțat de mult. Chiar și când cei mai sofisticăți se crizează la volanul mașinilor lor Peugeot și Renault, blocați în trafic de manifestațiile din categoria agricol-industrială (baricade ridicate din tractoare rablagite, răzmerițe, pietre aruncate în poliție), ei se identifică profund și au sentimentul comuniunii spirituale cu vinovații, printre care s-ar putea foarte bine găsi și bunicii lor.

Cincizeci și nouă de milioane de filozofi

Pornind de la baza lor rurală, francezii au luat cu asalt zonele cu aer rarefiat ale intelectualității. Americanii, britanicii, germanii, coreenii, chinezii și alții se luptă să iasă primii la făcut bani, o îndeletnicire catalogată drept sordidă. Francezii sunt mai preocupați să protejeze și să promoveze cultura europeană, prin care înțeleg Maupassant, Degas, Debussy – singura cultură pe care merită să o ai, în ceea ce-i privește. Francezii nu sunt dispuși să recunoască cultura niciunei alte națiuni dincolo de un simplu rol subordonat față de propria lor cultură.

Pasiunea față de aspectele legate de intelect îi transformă în niște filozofi înnăscuți. Francezul este omul care se hrănește, își astâmpără setea, își umflă plămânii cu filozofie. Nu există țăran, pescar, chelner, mecanic auto, vânzător sau gospodină care să nu se simtă, în inima sa, Descartes sau Diderot, Saint-Simon sau Sartre. Explicația? Francezii se lasă dominați de creier. Divinizează ideile și pe cei care le nascocesc, chiar dacă ideile respective rămân în vogă numai pentru scurtă vreme.

Existențialismul lui Sartre, apărut în vremea Ocupației și dezvoltat la sfârșitul anilor patruzeci și în anii cincizeci, își consumase întregul avânt până în deceniul al șaselea al secolului XX – dar asta nu are nicio importanță: ideile noi sunt precum autobuzele din sistemul parizian de transport public, vine altul peste doar câteva minute.

Aplecarea francezilor spre percepții și concepții îi face mult mai dificil de guvernat decât germanii, care au o înclinație naturală spre

acceptarea autorității, ori decât englezii, care cârtesc, dar fac așa cum li se spune. Francezii examinează fiecare fațetă a vieții moderne printr-un microscop filozofic. În întreaga lume occidentală există problema șomajului. Americanii, spaniolii, olandezii, danezii, italienii, britanicii, germanii și belgienii o consideră exact așa – o problemă a șomajului. Pentru francezi, ea reprezintă „o chestiune de civilizație”.

Au ei o expresie, *le discours*, care poate însemna orice, de la sporovăială până la cuvântare, dar sensul pe care preferă să i-l dea este acela de „exemplu de raționament discursiv”. Cei înzestrați în acest meșteșug (cam 95% din populație) se bucură de o înaltă prețuire. Francezul sau franțuzoaica lansează o vorbă de duh cu aceeași mândrie cu care alții etalează o pictură impresionistă, un ou Fabergé sau un porțelan de Seîvres.

Și tot așa, în *Cafés Philo* din întreaga Franță, izbucnesc dezbateri aprinse pe orice subiect, de la literatură la libertate, de la privilegiu la intimitate. Să terminăm odată cu ideile vechi și să le îmbrățișăm pe cele noi. Așezați în fața ordinatoarelor lor, de la Cannes la Calais, de la Nantes la Nancy, filozofi în devenire tastează de zor, formulând noi teorii, noi perle ale spiritului. Cincizeci și nouă de milioane de filozofi le așteaptă cu înfrigurare, în întreaga Franță.

Atitudini și valori

În ciuda unui trecut presărat cu revoluții și răscoale, francezii și-au menținut o perspectivă fermă, neschimbată, în ceea ce privește lucrurile care contează în viață. Acordă mare considerație nivelului intelectual, calificării și produselor anumitor instituții academice. Deși există printre francezi rămășițe ale vechiului sistem de clase (câțiva aristocrați ai căror strămoși nu au fost scurtați de Madame la Guillotine), Franța este, mai presus de orice, o meritocrație.

În Statele Unite, s-a înstăpânit credința că oricine, dacă are suficientă voință, poate face orice. În Marea Britanie se consideră că oricine poate face orice dacă se dovedește vrednic. Iar în Franța, oricine poate face orice este calificat să facă și trebuie să i se permită neapărat să o facă, dacă dovedește că a străbătut calea cuvenită și a respectat formalitățile care trebuie îndeplinite.

Ceea ce le oferă politicienilor francezi *carte blanche* să iasă în față cu proiecte temerare, inventive, scumpe și stupide, care se bucură de o largă apreciere chiar și când se dovedesc eșecuri dezastruoase, pentru simplul motiv că, inițial, păreau atât de temerare, inventive etc. În ciuda Cernobîlului, francezii continuă în ritm susținut programul nuclear. Concorde a reprezentat un dezastru financiar, dar un triumf conceptual. În anii optzeci, au început să prospecteze febril după țitei, sub Paris. Nu poți să nu admiri asemenea aspirații fioroase, înspăimântătoare. Francezii au curajul să experimenteze, să eșueze și apoi să experimenteze din nou – ca o națiune neîmpovărată de trecut, gata să-și savureze capacitatea de a folosi prezentul ca trambulină spre viitor.

Pasiunea pentru rădăcini

Franța dispune de o suprafață enormă de teren, raportat la populație. De aceea britanicii, olandezii, belgienii, germanii și japonezii au sentimentul spațiului larg, odată ajunși în Franța. S-ar zice că există suficient loc, pentru oricine. Dar francezii consideră că nu există! Nu numai că dezvoltă un curent subteran de resentimente, cum că imigranții

ocupă case, apartamente și locuri de muncă, dar toate dau în clocot când vine vorba despre proprietatea asupra fiecărui șanț, grămezi de gunoi ori tufe de urzici.

Pământul și stăpânirea lui reprezintă mărunțul discordiei, capabil să treacă peste devotamentul familial și spiritul general de bonomie. *Jean de Florette* și *Manon des Sources* nu erau simple născociri ale imaginației lui Pagnol. Gérard Depardieu moare din cauza unei explozii în cea dintâi ecranizare și Daniel Auteuil se spânzură în cea de-a doua, din cauza dihoniei stârnite de dreptul de proprietate. Orice cetățean francez se identifică și înțelege personajele din ambele filme. Chiar dacă, teoretic, există pământ pentru toți, în practică nu e niciodată suficient, chiar dacă populația ar scădea la jumătate sau la sfert. De la Balzac la Zola, literatura franceză ne învață că, fără nicio remușcare, un țăran francez își va ucide fratele, unchiul, mătușa, nepoata și nepotul pentru câțiva bulgări de țărână. E capabil să pună mâna prin lingușiri pe actele de proprietate ale bunică-sii și apoi să o închidă pe viață într-o șură împuțită, chiar dacă e vorba de atât pământ cât să mai pună de-un strat de fasole. Desigur, și literatura franceză nu este decât o formă de artă, dar arta franceză obișnuiește să imite viața.

Nu are importanță unde se află pământul – în pajiștile înverzite din Normandia, în munții Cévennes, pe dunele nisipoase din Les Landes, ori pe terasele sălbatice și stâncoase din Herault – tot pământ este, și niciodată suficient. Majoritatea țăranilor francezi lucrează loturi care aparțin familiilor lor de multe generații, frământate și nădușite, în *Ancien Régime*, când nu o duceau mult mai bine ca șerbii. O realizare durabilă a Revoluției Franceze, consideră ei, a fost că a dat pământul poporului, pământ pe care vărul parșiv de peste deal nu va fi lăsat în rușinea capului să pună mâna.

În mod evident însă, există și excepții: vânzarea loturilor nedorite englezilor perfizi, cu pofta lor dementă de a cumpăra orice șopron sau cocină prăbușită, de la Roscoff până la Rocamadour. Una e să te jecmănească o rudă de sânge de un petic sau două și cu totul altceva să-l jumulești tu pe un necunoscut la întâmplare, pe deasupra și străin.

Clase Și burghezie

Francezii sunt clipă de clipă conștienți de poziția pe care o ocupă în ierarhia socială. Cum ei rămân inventatorii burgheziei, pare normal să ofere cele mai multe și mai bune exemple. A fi *bourgeois* reprezintă nu atât un statut, cât un mod de viață, care reușește, simultan, să-i încânte și să-i dezguste pe francezi. Sunt atrași de siguranța, de lipsa vulgarității, de soliditatea și continuitatea vieții de burghez, detestând, în schimb, că este previzibilă, lipsită de interes și prea respectabilă. Un conflict interior pe care nu au fost încă în stare să-l soluționeze.

Dar, în același timp este o stare de spirit, baza împărțirii Franței în sistemul ei de clase. Aparent, totul se întâmplă într-o cutezătoare și crescândă *egalité*. Chelnerii și clienții lor francezi au renunțat la adresarea protocolară, dar, dincolo de suprafață, se păstrează vechile structuri. Există puțini avocați, profesori, doctori sau contabili proveniți din clasa muncitoare. Este în continuare extrem de dificil pentru fiul unui muncitor din industria automobilelor să devină arhitect, iar fiicei sale, chiar și mai dificil.

Burghezia, la rândul ei, este împărțită în trei categorii:

Grande bourgeoisie provine din ceea ce, în alte țări, s-ar chema „familii bune”, purtând nume cunoscute – de Gaulle a fost un exemplu tipic. A jucat un rol măret, în trecutul măret, al Franței.

Bonne bourgeoisie reprezintă o generație de vlăstare, de la care se așteaptă cu îndreptățire să joace un rol măret, în viitorul măret, al Franței.

Petite bourgeoisie este privită cu cel mai mare dispreț, deoarece nu a jucat un rol măret, în trecutul măret, al Franței și probabil nu i se va permite să joace un rol măret, în viitorul măret, al Franței.

Francezii tratează această stare de lucruri ambiguă cum știu ei să facă cel mai bine – o ignoră, nu atât în speranța că va trece, ci așteptându-se să nu mai aibă nicio importanță. Nobilimea franceză, sau ce a mai rămas din ea, este de mult ignorată. Nu a dispărut. Este întâlnită în continuare cu regularitate la recepții, banchete și baluri îmbelșugate, dar în același timp discrete, pe care nimeni nu le ia în seamă. Organizează până și partide de vânătoare de vulpi, iar francezii nici nu-și mai bat capul să-i împiedice. Mai bine ignori, decât să te împotrivești.

E greu să deosebești un burghez de altul: *grande bourgeoisie* se îmbracă impecabil și nu discută cu nimeni din afara clasei lor; *bonne bourgeoisie* se îmbracă impecabil și vorbește cu toată lumea; *petite*

bourgeoisie, în aceleași haine impecabile, deschide gura doar ca să se plângă, așa că este mai bine să nu-l faci „burghez” pe niciun francez. Un *grand bourgeois* știe că e *grand bourgeois* și nu-ți va mulțumi pentru formularea unui fapt evident. Un *bon bourgeois* se va îngrijora să nu fie cumva confundat, la rezezeală, cu un *petit bourgeois* și se va simți insultat. Cel mai bine este să ignori toată povestea.

Snobism

Francezii sunt mari snobi. Se poartă ca snobii când e vorba de câinii lor, stăruind pentru rasele de mult demodate (cockerii spaniel și scott-terierii); când e vorba de locul în care trăiesc (există *arrondissements* la Paris unde un simplu dulap pentru măhuri costă milioane de euro); când e vorba de ceea ce pun pe ei. La fel, când e vorba de școli. Există o serie de instituții de învățământ de prestigiu în Franța, de unde poți să urci spre sferele înalte ale societății. Un copil care urmează *lycée* „potrivit” la Paris poate continua la Școala Națională de Administrație sau la Școala Politehnică și apoi să ajungă la vârful serviciului civil (cunoscut drept *Grand Corps d’Etat* – genul de titlu de neconceput în altă parte). Majoritatea politicianilor de top au absolvit aceste instituții. Unii au trecut chiar prin toate trei, devenind membri ai unui club cât se poate de influent.

Francezii se poartă ca snobii când e vorba să se hotărăscă de unde cumpără, ce anume mănâncă, la ce club joacă tenis și iau lecții de dans, încotro pleacă în vacanță și la ce biserică se închină (cei 10% care participă la slujbă). Dar faptul că se bazează pe bun-simt, face snobismul francez ceva mai digerabil.

Feminism și feminitate

Franțuzoaicele lasă în continuare impresia că se așteaptă să li se deschidă ușa, să li se ducă pachetele, să li se cedeze locul. Se prezintă ca niște ființe elegante, care au nevoie de bărbați așa cum o piatră perfectă are nevoie de montura perfectă. Rămâne mai departe total acceptabil să

complimentezi o franțuzoaică într-un mod care ar scoate din sărite orice englezoaică sau americană.

Este logic, rezonabil și normal să pretinzi salariu egal, acces egal la funcțiile de conducere, șanse egale în muncă și în educație. Dar nu arată nici cea mai mică dorință să cedeze din puterea pe care au exercitat-o, prin tradiție, atât de subtil, în postura fie de bune soții, fie de bune amante.

Franțuzoaicele cred în feminism, dar nu cu prețul feminității. Își doresc și în prezent să fie curtate și seduse. Ideea de a-i urî pe bărbați sau de a-și dori să existe fără ei li se pare ridicolă. Ce rost are să-ți etalezi farmecele, dacă nu te vede nimeni? Ce amuzament mai are viața dacă nu roiesc bărbații în jur?

Abordarea li se pare întru totul acceptabilă francezilor, care par atrași în aceeași măsură de mintea femeilor, ca și de trupul lor. Madame de Pompadour și Madame de Maintenon n-au fost poate mari frumuseți, dar au știut să se ocupe de treburile țării mai bine decât amanții lor regali. Combinația ideală, din punctul de vedere al unui francez, nu este *mens sana in corpore sano*, ci *mens sexy in corpore sexy*.

Bogăție

Francezii cu bani se etalează cu mult mai multă discreție decât bogătașii italieni, germani sau americani. Poartă costume negre, conduc mașini negre, locuiesc în case negre, beau vin negru și se întâlnesc în cotloane negre. Sumbrou.

În rarele ocazii când se arată la lumina zilei, nu se îndreaptă în pas vioi spre Carrefour sau Intermarché. Nu apelează la transportul public. Ei (și țărani) sunt singurii francezi care nu-și petrec vacanța în campinguri; mai există vile enorme, negre, în stațiuni uitate de lume, unde domnește liniștea într-o viață stilată.

Lasă-i pe alții să-și etaleze bogăția, să facă paradă, vulgar, de bijuterii, mașini sport și țigări groase, de foi: francezii bogați nici nu vor să știe de toate astea. Preferă să trăiască în liniște, în case elegante, din cartiere distinse, înconjurată de ziduri înalte, cu plante agățătoare și apărate de *chiens méchants* (francezii sunt extrem de onești când trebuie să caracterizeze câinii – în vreme ce alții descriu fiarele respective drept

„câini de pază”, francezii sunt dispuși să recunoască deschis că sunt „răi”, „agresivi” și „periculoși”).

Această abordare modestă a abundenței se plasează la mare distanță de ostentația aristocraților din trecut. Unde sunt castelele, parcurile, balurile strălucitoare și biciuirea anuală a țăranilor? Cum nu se arată aproape niciodată în public, superioritatea lor trebuie să fie rapid și subtil remarcată în rarele ocazii când se apropie de burghezi sau de bolșevici. Nu le rânjesc sarcastic celor care nu-și pot permite ce este mai bun, ci pur și simplu se prefac că nu-i înțeleg.

Intră în vorbă cu doi francezi sau cu două franțuzoaice foarte bogate (nu va fi ușor, dar este posibil, de exemplu într-o zi ploioasă, când taxiurile sunt la mare căutare, pe rue de Rivoli) și, în câteva secunde, vor începe să se privească, de parcă ar spune: „Mi-e imposibil să înțeleg subiectul discuției. Tu înțelegi subiectul discuției?” Devastator!

Există, desigur, câteva prilejuri și locuri unde bogăția se etalează cu mai puțină fereală: la Prix de l'Arc de Triomphe, la Paris Opéra și la oricare prezentare de prăjituri de Crăciun sau de mărci faimoase, din import. Pentru a intra în legătură cu francezii bogați, ai nevoie, în general, de o imensă rezervă de răbdare, de o considerabilă abilitate histrionică (să pretinzi că ai fi ceea ce nu ești), de maniere impecabile, franceză excelentă și de o lanternă (cotloanele lor întunecoase) și neapărat de puțină otravă (*chiens méchants*).

Religie

În ciuda tradiției catolice, francezii au fost mereu nonconformiști în privința religiei. Vreme de o sută de ani și mai bine, au avut propriul lor papă la Avignon, rivalizând și luptându-se cu celălalt, de la Roma.

Catolicismul, cu accentul pus pe păcat și pe exonerare, mai puțin pe vinovăție și rușine, li s-a potrivit perfect. Ideea că e foarte bine să păcătuiești atâta vreme cât, după aceea, te căiești este conformă cu poziția insistent susținută de francezi: există mereu o metodă să ocolești o problemă.

Bisericile franțuzești sunt clădiri greoaie, întunecate, deprimante, cu miros de anason și fenol, conduse de preoți care și-au pierdut mare parte

din autoritate, fiind oricum mult mai preocupați de prăbușirea socialismului decât de declinul catolicismului.

Cu istețimea care-i caracterizează, francezii au renunțat la o mulțime de îndatoriri și poveri impuse de religie, păstrându-și însă sărbătorile și vacanțele. De aceea și vezi atâția străini bântuind bezmetic de Adormirea Maicii Domnului pe străzile orașelor, unde restaurantele lor preferate sunt închise. Este încă un exemplu despre felul în care francezii se bucură de tot ceea ce este bun în viață, trecând cu vederea peste restul, fără să-i mustre câtuși de puțin conștiința pentru ceea ce se va întâmpla în final.

Mașini franțuzești

O mașină franțuzească la mâna a doua nu mai valorează cine știe ce și nici nu mai există dealeri la Reims, Lyon ori Marsilia.

Când francezii își cumpără o mașină nouă, se gândesc să o țină o viață – ceea ce înseamnă cam trei ani din punctul de vedere al mașinii și categoric mai puțin dacă o folosesc prea mulți șoferi. Șoselele sunt presărate cu tot soiul de epave feroase, chiar dacă francezii preferă mașinile mici, cu un aer timid, deoarece, pe de o parte sunt curajoase – răzbat pe povârnișuri unde nu ajunge nici gândul –, iar pe de alta sunt taxate mai puțin decât cele mari (în funcție de cai-putere). În consecință, există puține limuzine franțuzești de lux.

Chiar dacă nu se mai fabrică demult, cel mai iubit automobil franțuzesc rămâne Citroën 2CV, care ar arăta mai firesc ca piesă într-un carusel, în ciuda faptului că el insistă să fie economic, surprinzător de confortabil (mai puțin la frâne și la curbe), uimitor de ușor de reparat, fiind numit (semnificativ) de către francezi „cea mai inteligentă mașină din lume”. Genul de expresie pentru care un copywriter ar avea nevoie de o viață întreagă să o născocescă, dar francezilor le vine în mod natural, deoarece ei caută inteligența în tot ce mișcă.

Comportament

În inima lor, francezii sunt formalişti, rigizi în gândire și, în bună măsură, în comportament. Începând din vremea lui Napoleon, s-au dat mereu în vânt după tot soiul de coduri, apreciate cu atât mai mult cu cât erau mai stricte: de etichetă, de modă, de etică, de diplomație, de artă, de literatură și de legi.

Cred cu convingere în ceea ce ei numesc *la régle*, adică tot ceea ce prezintă importanță trebuie făcut în maniera potrivită, la locul potrivit și la momentul potrivit. Ceea ce nu le place și ignoră, după bunul lor plac, sunt micile reglementări – referitoare la parcare, fumat, trafic, igienă și unde ai și nu ai voie să faci pipi.

Francezii consideră că între regulă și ceremonial e o diferență ca de la cer la pământ. Cea dintâi trebuie ignorată, cel de-al doilea, respectat cu strictețe. Exemplul cel mai bun este felul elaborat în care își încheie scrisorile. Acolo unde americanii și englezii se mulțumesc să mâzgălească în grabă „urări de bine”, „toate bune”, „să-mi scrii”, sau (ca o culme a formalismului britanic) „cu stimă”, francezii îi dau înainte cu *Nous vous prions d'agréer, Monsieur, l'assurance de nos sentiments respectueux*, și (culme a formalismului), *N'oubliez pas de nous donner de tes nouvelles de temps en temps, s'il te plaît*.

Limba este considerată o concretizare a demnității, așa că a fost supusă unui întreg proces de formalizare, spre propria ei protecție. Dicționarele franceze conțin până și pagini de expresii care pot fi utilizate drept „mecanică a argumentației”.

A stiliza este la fel de important ca a avea stil.

Standarde

În inima lor, francezii sunt tradiționaliști. Deși iubesc din tot sufletul revoluțiile, distrugând și luând totul de la capăt (lung prilej de dezbateri și de discuții), dezaprobă ferm orice schimbare de comportament. Totul trebuie făcut *comme il faut*, o expresie care se aplică la fel de bine căsătoriei și beției, îndopării găștelor și completării formularelor, scrierii

adresei pe plicuri și modalității de adresare unui profesor. Există o ordine stabilită a lucrurilor, care a fost statuată de francezi.

Intenția de a menține standardele se vede cel mai bine vara, în vacanță. În vreme ce spaniolii, italienii, britanicii, ba până și germanii se relaxează suficient ca să le crească puțin barba, sau să nu mai mănânce la ore fixe, sau să poarte haine bizare și neasortate, francezii se comportă de parcă s-ar afla în continuare sub microscopul vieții adevărate.

Francezii și franțuzoaicele își pierd două ore ca să-și facă toaleta de dimineață. Urmăriți orice francez vara, în camping, și veți vedea cât timp consumă cu bărbieritul, la duș. Și termină când soarele e sus pe cer.

Nevestele gătesc trei feluri de mâncare la prânz, pe care le servesc soților într-o căldură toridă, la măsuțe cu șervete de in și tacâmuri bine lustruite. Vinul alb stă în frapieră, în singurul petic de umbră; vinul roșu rămâne *chambré*, în cort. Totul este impecabil – pâinea, brânza, sosul.

Monsieur mănâncă lacom. *Madame* rămâne în spatele lui, puțin într-o parte, încuviințând din cap, fericită. Va spăla vasele de îndată ce masa se va termina. Toate lucrurile, strălucind de curățenie, vor fi puse în ordine, abia apoi se vor putea gândi și la altceva. Între timp, străinii din camping înfulecă în viteză, mânjiți de sos din cap până în picioare.

Familie

Francezii sunt foarte atașați de familie – e ușor de văzut că sângele apă nu se face, nici măcar minerală. Se mândresc cu copiii lor și pentru că, o lungă perioadă, Franța s-a confruntat cu un declin al ratei natalității, ba chiar au pus înfrângerea din al Doilea Război Mondial pe seama faptului că germanii s-au înmulțit cu mai mult succes decât ei în primele decenii ale secolului XX. Și astăzi mai există în Franța stimulente fiscale pentru familiile numeroase.

Celor în vârstă li se acordă respect, iar tinerilor – afecțiune. În familiile franceze domnește interdependența, bunicii, mătușile și unchii trăind foarte bine împreună. Toate generațiile sunt incluse în planurile familiale, în vacanțe și discuții, la mese și sărbători.

Copiii sunt încurajați să-și exprime părerile de la o vârstă fragedă, ceea ce-i ajută adesea să devină foarte pricepuți în conversații, înainte de

șapte ori opt ani. Unul din deliciile vieții din Franța este spectacolul unei familii lărgite, de trei sau patru generații, bucurându-se împreună în același restaurant sau la petreceri. Iar una dintre cele mai aspre pedepse la care poți supune un copil este să-l excluzi de la asemenea distracții. Când un băiețel a comis odată o ușoară încălcare a etichetei, familia lui franceză a decis să-i înlătore ceremonios tacâmul de la masă, în seara respectivă, aducând înspăimântător de mult aminte de bietul Dreyfus¹ pus să mărșăluiească la paradă cu nasturii smulși de la uniformă și sabia frântă. Iar tânărul domn s-a conformat fără să crâcnească, și a mâncat singur, la bucătărie.

Copii

Copiii italieni arată ca îngerii căzuți și se comportă ca diavolii căzuți. Copiii englezi arată ca diavolii și se poartă ca diavolii. Copiii francezi arată ca îngerii și se poartă ca diavolii. Urmărește orice grup de puști francezi, minunat îngrijiți și îmbrăcați, pe plajă sau în parc, și, în clipa în care adulții s-au întors cu spatele, nu te mira să vezi cum își bagă noroi sau nisip în ochi și în urechi, să auzi zgomotul înfundat al loviturilor cu lopățica sau cu piciorul, și să te treacă fiorul duelului cu pietre aruncate de îngerași. Și asta pentru că anarhia pune stăpânire pe copiii francezi de îndată ce sunt scăpați din mână. Ating perfecțiunea comportamentului burghez doar ținuți din scurt, de *maman*, *papa*, *grand-meîre*, *au pair*, în cadru festiv, organizat: o *fe[^]te*, o sărbătoare de familie, sau o excursie. Priveliștea unui șir de treizeci sau patruzeci de copii francezi, mărșăluind doi câte doi, ținându-se de mână, a rămas doar o amintire plăcută.

Când sunt prezentați unui adult, strâng mâna solemn sau întind obrazul să fie sărutați, sfioși și irezistibili, fără pic de timiditate.

Francezii se străduiesc să le asigure condiții speciale copiilor, în special în vacanțe. Toate plajele din Franța au câte o școală de înot, condusă de instructori în vârstă, mai zvelți chiar decât cicliștii francezi. Antrenamentul este riguros și polivalent, dar contactul cu apa rămâne extrem de rar.

Există și locuri unde sporturile se practică în mod supravegheat, unde micii „delfini” și micile „rațe” sunt învățați să se cațare pe frânghie, să

facă tumbe și să se târască prin țevi, tot de adolescenți bronzăți, care își iau răspunderea foarte în serios.

Deoarece, cu o sută de ani în urmă, nu erau suficienți copii francezi, generații întregi au fost iubite și prețuite până la limita răsfățului. Așa că micuții au crescut cu sentimentul propriei lor importanțe. O părere argumentată, prin grija de care s-au bucurat, prin felul în care adulții i-au considerat parteneri de conversație și prin efuziunile revărsate asupra lor de mătuși și unchi, bunici și nași. Sunt iubiți și adorați. Dar și când adoratorii nu sunt atenți...

Părinți

Modalitățile tradiționale de a menține unitatea familiei sunt încă predominante, aproape în toată Franța, dar în special în zonele rurale. Ideea de a o trimite pe bunica la azil *tiers temps* (pentru vârsta a treia) este considerată o grozăvie, francezilor părându-li-se normal să se îngrijească singuri de ai lor. În altă ordine de idei, e și mult mai ieftin, oricum există o bonă la copii și, cel mai important, se poate sta mult mai bine cu ochii pe moștenire.

Animale

Francezii din mediul rural rămân vânători primitivi, care masacrează orice, de la ciocârlii la mistreți. Din punctul lor de vedere, există doar două rațiuni pentru care există animalele – fie au gust bun, fie sunt utile (câinii ciobănești și cobaii etc.). Noțiunea de „specie pe cale de dispariție” nu există în Franța, pentru că doar o singură specie merită să fie protejată – francezii înșiși.

Francezii citadini împărtășeau aceleași păreri, și obișnuiau să țină doar animale de companie utile sau decorative – un alsacian care să-ți apere proprietatea sau un pudel care să demonstreze gusturile tale fine în materie de accesorii *à la mode* – dar între timp s-au legat tot mai mult de ele. În Franța există zece milioane de câini, dintre care mulți mănâncă la masă alături de proprietari, iar un număr alarmant de mare au voie să-și însoțească stăpânii când merg pe motocicletă.

În general vorbind, francezii nu manifestă sentimentalismul grețos al englezilor față de animale. Unui francez nu i-ar trece niciodată prin minte să întemeieze o instituție pentru animale fără adăpost, ca vecinii lor insulari, doar nimeni nu își dorește să adopte un câine abandonat de stăpâni. Câinii care intră pe terenul altcuiva riscă să fie otrăviți, pe furiș. În Franța, câinii vagabonzi sunt fie adoptați de întreaga comunitate, fie lichidați – în funcție de cine se dovedește mai iute.

Șofat

Francezii dau întreaga măsură a capacității lor în domenii în care egoismul se manifestă în voie – gătitul, tot ce are de-a face cu artele, cu sporturile individuale. Situația este disperată când vine vorba de ocupații care le cer să țină seama și de alții, când practică sporturi de echipă, trăiesc într-o aglomerație sau se află într-o parcare. De aceea ei se și bizuie atât de mult pe un sistem de etichetă socială cât se poate de bine structurat, altfel s-ar lua imediat de gât.

Egocentrismul lor se vede cel mai bine în felul în care conduc mașina. Anarhia pune mâna pe volan și adevăratul caracter al francezului iese la iveală. Regulile rutiere sunt considerate sugestii interesante, de care s-ar putea ține seama dacă nu ai avea în minte lucruri cu mult mai importante. Francezul (și franțuzoaica) de rînd se așază patriotic la volanul unui Peugeot, Citroën sau Renault, pornește motorul, bagă în viteză și apoi străbate de-a lungul și de-a latul Europa ca și cum ar fi pe moșia lui. Nu sunt numai șoferi proști, ci de-a dreptul nesăbuiți și periculoși. Orice intersecție importantă se transformă într-un ring de dans aglomerat, cu mașini care valsează, ciocnindu-se, făcându-și loc, știind precis unde ar vrea să ajungă, profund deranjate de tot ce mișcă în jur.

Una dintre cele mai palpitante acțiuni în care te poți antrena în Franța este să încerci să traversezi pe zebra. Cei lenți – vârstnici sau indispuși –, trebuie să se resemneze și să trăiască, până la capătul zilelor, pe o singură parte a străzii. Una dintre primele legi impuse de armata germană cetățenilor Parisului, în 1940, a fost să traverseze numai prin locurile special amenajate. Din acea clipă, soarta celui de-al Treilea Reich a fost pecetluită.

Francezii nu cred că sunt cei mai proști șoferi din lume, deși măcelul de pe drumurile naționale ilustrează limpede situația. Șofează cu privirile într-o parte, în spate, în sus (dacă mașina are trapă), egoiști și plini de dispret, pervers față de dezastrul iminent. Iar când traficul devine infernal, ridică din umeri și își aprind un Gauloise. Credința lor în sistemul de frânare al mașinii de nivel mediu face să pălească, prin comparație, până și credința în Dumnezeu a Ioanei d'Arc. Consideră orice indicator de oprire obligatorie, orice răscruce sau orice ocolire un afront adus libertății lor individuale. *Prudence* scrie pe semnele de avertizare de pe marginea autostrăzilor franceze. Subiectul nici nu merită abordat.

¹ Cazul căpitanului Dreyfus, condamnat și deportat pe nedrept pe insula Diavolului, în 1894 (pentru presupusa dezvăluire a unor secrete militare Germaniei), a ofensat și a divizat opinia publică franceză (n.a.).

Maniere

Francezii nu cred că e o impolitețe să intri în conversație și să iei cuiva vorba din gură, ci o dovadă că îți doare un schimb de idei. Ceea ce alte popoare consideră un început firesc de conversație („Cu ce vă ocupați?”, „Ce venit aveți?”, „Sunteți căsătorit?” și „Aveți copii?”) pe ei îi deranjează, ca un amestec în intimitate – *occupe-toi de tes oignons*, le place să spună. Cel mai comod e cu arta, cultura sau cu politica, la care se pricep toți: chiar și instalatorul va fi bucuros să lase cheia din mână ca să-l analizeze pe Voltaire.

Gesturi

Francezii au inventat limbajul gesturilor. Un *gendarme* dirijând traficul este ca un spectacol de balet modern – bastonul rotit cu grație, palma ridicată, oprind în loc sute de vehicule, înclinarea bruscă a capului, care le permite să pornească din nou, ridicarea sprâncenei în semn de muștrare, când ceva nu e în ordine.

În timpul discuțiilor, mâinile francezilor nu stau locului niciodată. Ele dau chip, formă și dimensiune ideilor. Dezvăluie starea de spirit, inima și sufletul celor implicați în dialog. Acolo unde alții utilizează inflexiunile vocii ca să arate ce simt, francezii se folosesc de ochi, mâini, buze și umeri ca să dezvăluie o întreagă gamă de emoții. Își sărută vârful degetelor când aprobă cu putere ceva sau pe cineva. Își trec palma peste frunte când sunt sătui. Ridică din umeri când se confruntă cu o situație ridicolă. Își mângâie obrazii cu dosul palmei, în semn de plictiseală. Își fac gura pungă și suflă printre buze când se simt exasperați. Au gesturi specifice pentru dezaprobare, neîncredere, superioritate, scuze, uimire, emoții și frustrare. De aceea se consideră o grosolanie să stai cu mâinile în buzunar în timpul unei conversații.

Respect și insulte

Subliminal conștienți de profunda lor anarhie interioară, francezii respectă rigid oficialitatea, dar îi urăsc pe oficiali. Astfel, președintelui Franței trebuie să i se acorde onoruri, să i se organizeze ceremonii, escorte de motociclete și așa mai departe, dar nu este nevoie să fie prețuit, ca persoană. Drapelul francez se bucură de un respect special: în unele filme franțuzești alb-negru din anii treizeci și de la sfârșitul anilor patruzeci, era colorat de mână, direct pe celuloid, în așa fel încât ieșea straniu din context. Imnul național francez pretinde și el tot respectul, poate datorită faptului că textul, în mare parte, cheamă la acțiune directă.

Dar în Franța respectul trebuie câștigat, neexistând acea fațadă amabilă care maschează dedesubtul lucrurilor, atât de des întâlnită la alte popoare. Francezii, și în special parizienii, sunt fenomenal de mojici, când vor. Nici vorbă de grosolănia fortuită a altor națiuni. Când francezii sunt mojici, cred cu convingere că așa cere situația.

Francezii sunt fericiți să se poarte grosolan mai ales când au de-a face cu necunoscuți. Dacă greșești numărul, în Franța, te poți aștepta la o grămadă de cuvinte cât se poate de nerușinate. Între amici, schimburile de insulte sunt destul de frecvente, fără să afecteze prietenia în mod iremediabil. În alte țări, dacă insulti pe cineva, o faci pentru totdeauna. În Franța, oamenii se insultă îngrozitor astăzi, ca să se poarte mâine ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Francezii sunt foarte abili la insulte, ceea ce se poate foarte bine constata pe străzile orașului, la orele de vârf. Au un limbaj bogat, plin de expletive, și o imaginație vie. Fără să cunoști o boabă de franceză, nu e greu să-ți dai seama ce ți se întâmplă, căci francezii înjură dramatic, cu grimase și gesturi obscene.

Deși au zeci de cuvinte din cele de nepronunțat, se concentrează doar asupra câtorva. *Connard* și *con* sunt insulte de rutină (cel din urmă, considerat pe vremuri extrem de vulgar, revine tot mai cu sârg în conversații). Pudicii ar putea doar să-l pronunțe pe litere, *c...o...n*. O traducere acceptabilă ar fi „cretin afurisit”.

Etiquette

Francezii sunt, *par excellence*, un popor sociabil, dar își prețuiesc intimitatea. Își apără cu atenție momentele de meditație, conversațiile zilnice din familie sau dreptul de a sta singuri într-un bar, holbându-se într-un pahar de Pernod. Prin urmare, se apropie de masa unui cunoscut numai dacă sunt invitați.

Respectă un cod strict de etichetă și resping ferm comiterea anumitor gesturi în public. Francezii nu se piaptână pe stradă, și nici franțuzoaicele nu se machiază pe stradă. Indiferent cât de cald s-ar face, nimeni nu-și scoate haina când se plimbă. Parlamentul francez a dezbătut odată minuțios dacă un domn, aflat într-un *pissoir*, trebuie sau nu să salute, ridicându-și pălăria, o doamnă.

În Métro și în autobuzele franțuzești, există scaune rezervate pentru invalizi și femei gravide. Dacă un pierde-vară atârână pe un asemenea loc, mestecând gumă, în scurt timp, cei în drept îi vor cere să se ridice, într-o susținere morală unanimă.

Francezii păstrează distanța, și își respectă spațiul intim, dar urmăresc atent tot ce se petrece în jur, pentru că presupun că toată lumea face asta. În vreme ce șoferii prinși într-un blocaj de trafic englezesc se scobesc în nas ca să le treacă timpul, șoferii prinși într-un blocaj de trafic franțuzesc se privesc în oglinda retrovizoare și fac ajustări minore, dar importante, la cravată, frizură, sprâncene sau mustață. O chestiune de stil.

Singura excepție se întâmplă doar când francezul își Ușurează Bășica Udului. Francezii fac oriunde – la marginea drumului (cu fața sau cu spatele spre trafic); în râuri, lacuri și canale; lângă copaci, tufișuri și felinare; în spatele magazinelor, garajelor și garilor. Fac pipi în timp ce fumează, conversează, pescuiesc, îngrijesc grădina, reglează carburatoare, amestecă beton sau țin cai în hățuri.

Un turist străin se afla în Franța, pe malul mării. Miezul nopții. Mâncase bine la restaurantul din sat și băuse exact atât vin, cât viața să i se pară minunată. Mare calmă, lună plină. Poate doar Paradisul de dincolo de mormânt ar fi putut să-i ofere mai mult. Și atunci, din beznă, au apărut trei francezi care s-au pus să facă pipi în ocean. Un vis s-a frânt instantaneu. Dar ceea ce l-a supărat cu adevărat a fost stilul cordial în care cei trei i-au urat *Bonne nuit* în timp ce își trăgeau fermoarele, pregătindu-se să plece.

Saluturi

De cele mai multe ori, străinii nu reușesc să judece la justa valoare codul protocolar al schimbului de saluturi din Franța. Francezii strâng mâna tuturor (membri ai familiei, copii, străini), acasă, pe drumul spre muncă, la muncă, plecând de la muncă, pe drumul dinspre muncă etc. Astfel, într-un birou în care lucrează poate douăsprezece persoane, nimeni nu face nimic vreme de o jumătate de oră, până când cei ce nu s-au văzut de o zi își amintesc unul altuia cine sunt.

Dar, e important să nu uiți cu cine ai dat mâna într-o zi anume. Francezii consideră un semn de foarte proaste maniere să strângi mâna cuiva de două ori, ca și cum ai fi fost cu gândul aiurea.

S-a păstrat obiceiul să spui *Bonjour* și *Au revoir* tuturor și fiecăruia în parte, când intri sau ieși dintr-un magazin sau bar, nu pentru că ar fi excesiv de politicoși, ci pentru că li se pare că, recunoscând existența altora, evită să fie nepoliticoși. Deosebirea li s-ar putea părea insuportabil de subtilă altor neamuri, dar pentru francezi este cât se poate de evidentă. Bunele maniere reprezintă pentru ei civilizația. Fără formalități rigide, tot ce este mai primitiv în ei ar ieși cu siguranță la iveală.

De aceea sunt atât de atent cântărite și nuanțele. Există proprietari de magazine cărora trebuie să le zici *Bonjour, monsieur* și cei cărora trebuie să le adresezi *Bonjour, monsieur. Ça va?* și cei cărora nu ajunge să le spui *Bonjour, monsieur. Ça va?*, ci mult mai mult de atât.

Să înveți limba franceză e floare la ureche pe lângă însușirea Etichetei Sărutului. Sărutul franțuzesc de salut, care nu trebuie confundat cu Sărutul Franțuzesc, este o chestiune subtilă. În estul Franței, se poartă două săruturi – stânga, apoi dreapta. În vestul Franței, se poartă două săruturi – dreapta, apoi stânga. La Paris, patru săruturi: stânga, dreapta, stânga, dreapta, în sud-vestul Franței, trei. Vai și amar de străinul împiedicat care s-ar întinde spre dreapta când ar fi trebuit să se întindă spre stânga. Ca regulă generală, e bine să te uiți în jur și să procedezi ca atare – „când ești în regiunea Rhon, procedează ca oamenii din regiunea Rhon”.

Formalismul încăpățânat al salutului francez le invadează existența. Pe o plajă, lângă Biarritz, opt parizieni stau culcați la soare, pe prosoapele lor elegante. Apare al nouălea. Toți opt se ridică să îl îmbrățișeze pe al nouălea. Toți nouă se întind pe nisip. Apare al zecelea. Toți nouă se ridică

să îl îmbrățișeze pe al zecelea. Și așa mai departe, până se strâng douăzeci și trei. Cât despre bronzat, nici vorbă.

Tu și vous

Unul dintre puținele lucruri pe care le află majoritatea vorbitorilor de engleză despre franceză este că acolo unde engleza are un singur cuvânt, *you*, franceza are două – *tu* și *vous*. Și nimeni nu îi învață cum se folosesc.

Este cât se poate de politicos să-i spui *tu* unui câine, chiar dacă îl vezi pentru prima oară. În schimb, nu este indicat să-i spui *tu* unei persoane înainte ca ea să te invite să o faci; *tu* este pasul în sanctuarul intim al vieții franceze, semn că ai fost acceptat și ai primit statutul de prieten apropiat.

Tu nu este o simplă formă gramaticală, ci un semnal important, care transmite un mesaj social subtil. Există oameni cărora nu le vei spune niciodată *tu*, nici dacă Legiunea Străină s-ar apuca de tricotat, nici dacă brutăria de cartier ar începe să vândă pâine albă feliată. Se cunosc cazuri în care partenerii cuplurilor de francezi nu și-au zis *tu* niciodată, în toată căsnicia lor.

Destindere și distracții

Vacanță anuală

Francezii sunt mari experți în vacanțe, după ce au descoperit un mare adevăr al vieții de concediu – poți să lași totul în urmă și, în același timp, să iei totul cu tine.

În urmă cu mult timp, francezii au abandonat hotelurile scumpe din stațiunile scumpe și au început să practice *le camping* cu un entuziasm de care puțini sunt în stare. Corturile lor minunate se văd în tot sudul Europei (francezii o iau rareori spre nord): un compartiment pentru activitățile de zi, un compartiment pentru somn, un compartiment pentru gătit și un compartiment pentru mașină (garaj și atelier).

Familia ia în portbagaj vinul ei, mâncarea ei, bicicletele ei, distracțiile ei și, lucrul cel mai important, cultura ei. Mănâncă franțuzește, bea franțuzește, se relaxează franțuzește și face exerciții franțuzește.

Toate locurile de vacanță din Franța, chiar și popasurile de pe autostrăzi, sunt prevăzute cu *parcours sportif* propriu, un circuit lung de trei-patru kilometri, presărat cu obstacole de antrenament. Majoritatea francezilor până în cincizeci de ani își petrec jumătate din concediu pufnind și gâfâind, transpirând din greu, oprindu-se din când în când să-și întărească mușchii coapselor la paralele, abdominalii la bancă, la frânghii și spaliere, toate oferite cu generozitate de consiliul local.

Amestecul năucitor de soare, nisip, mare și mișcare epuizantă atinge perfecțiunea prin Club Méditerranée – concept de ofertă turistică într-o gamă amețitoare de opțiuni, sub semnătura lui Gérard Blitz. „Cocktail straniu de *la vie de château et la vie de sauvage*”, cultură și viață în comunitate, sport, mâncare și băutură de calitate cu sentimentul unei aventuri civilizate. Plasat exotic, din Corfu până în Tahiti, Club Méditerranée le dă șansa francezilor să-și petreacă vacanța împreună cu alți francezi, de la începutul anilor cincizeci până în zilele noastre.

Alte sărbători

Francezii au parte de o porție generoasă de zile libere. Cu puțin noroc, ele cad marțea sau joia, ceea ce le permite să-și ia liber și luna sau vinerea, obținând astfel un weekend prelungit – cunoscut drept *faire le pont* („a face punte”).

Ca și scoțienii, francezii risipesc adesea mai mult timp, bani și efort celebrând Anul Nou decât Crăciunul. În sărbătorile lor religioase, adoptă o poziție de mijloc, între înflăcărarea spaniolilor și italienilor, în piețele pârjolite de soare din centrul orașelor, și adunările pe jumătate apologetice ale englezilor, pe peluzele verzi din sate, spălate de ploaie. Sunt perfect conștienți de fundalul religios al prilejurilor menționate, dar cel mai mult îi impresionează mâncarea și băutura de la sfârșitul zilei, în vechile refrene cântate la mesele lungi, de lemn.

La țară, nu este uitat niciun sfânt din calendar și astăzi, potrivit tradiției, sfinții ocrotitori locali sunt sărbătoriți prin parade care, nu de puține ori, se transformă în petreceri: vinul curge în valuri, iar turistul inocent se poate pomeni câștigător al unei rațe mari, cât să se sature opt oameni la masă, dar încă îngrijorător de vie.

Cea mai grozavă dintre toate sărbătorile este Căderea Bastiliei (14 iulie 1789 – ziua în care s-a pus capăt sistemului monarhic în Franța), când toți ies pe stradă și aruncă unii în alții cu pocnitori, în semn de afirmare a individului în fața statului.

Le week-end

Multă vreme francezii nu și-au permis să nu muncească la sfârșit de săptămână, dar acum asta s-a transformat într-o nouă obsesie a lor.

Deși majoritatea merg încă în vizită la membrii familiei lor, care trăiesc în continuare *la vie paysanne*, tot mai multe cupluri încep să facă raiduri prin rețelele extinse de supermarketuri, prădând raioanele de scule pentru uz casnic și unelte de grădinărit. La alegere, în funcție de propriile priorități, îți poți crea un Versailles sau Luvru sau *Jardin Exotique de Monaco*. *Monsieur Bricolage* (patru sute de unități) are o ofertă generoasă, de la băi complete la garnituri de tapet. Fiecare din cele două sute cincizeci de magazine Gifi este o adevărată peșteră a lui Aladin, cu toate obiectele imaginabile din plastic, până și o plintă costă doar

doisprezece euro. Copaci, fântâni, animale sălbatice și saci de o sută de kilograme cu hrană pentru papagali – toate disponibile la Jardiland (o sută de magazine). Iar francezii le îndrăgesc pe toate. Dacă adăugăm și ceva sport, cluburi, dans, cinematograful și teatrul, francezii îngrămădesc atâtea în *le weekend*, încât ziua de luni poate fi o adevărată ușurare.

Le sport

Totul se oprește în timpul desfășurării competiției Tour de France, când întreaga populație se aliniază de-a lungul traseului, așteptând cu inima la gură acea fracțiune de secundă când mai multe sute de sportivi trec vâjâind pe bicicletele lor, într-un vârtej de culori intense. Cel mai popular eveniment sportiv din Franța, plin de strălucire, în viteză, reprezintă o chintesență a spiritului francez, când poți bea vreme de săptămâni la rând, urmărindu-l. Ciclismul este o adevărată manie în Franța. În orice moment al anului, tineri subțiri ca spițele urcă și coboară pe munți, depășind tot ce se mișcă mai lent ca un Porsche, străbătând sute de kilometri pe zi și hrănindu-se cu apă și adrenalină. Ciclismul pune un nimf de glorie pe fruntea individului, în lupta sa împotriva reliefului, a elementelor naturii, a sorții (să nu uităm de camioane) și a penelor de cauciuc.

Singurele sporturi de echipă care îi interesează pe francezi sunt rugby-ul, fotbalul, baschetul și, într-o măsură mai mică, voleiul. Le practică pe toate patru în stil francez, cu viteză, elan, cutezanță și mult zgomot.

Pariatul la cursele de cai

Francezii se dau în vânt după cai – se dau în vânt după spectacolele de dresură ecvestră, după expozițiile de cai și vânătoarea de vulpi – și, mai presus de orice, se dau în vânt după cursele de cai. În orice oraș francez ajungi, la volanul mașinii, descoperi, spre enervarea ta mult prea târziu, printre celelalte indicatoare rutiere anapoda plasate² în intersecția principală, placa pe care scrie *Hypodrome*.

În fiecare duminică, dar în fiecare, cu o fervoare aproape religioasă, francezii se adună la bistro și joacă la Pari Mutuel Urbain (PMU),

secțiunea specializată în curse de cai din departamentul de stat al jocurilor de noroc. Apoi închină pentru succes și o iau la trap spre casă, ca să urmărească la televizor cursele zilei. Și nici nu pare să le pese că, de fapt, statul este singurul câștigător, percepând 33% din sumele pariate.

Sex

Chiar dacă nu sunt cei mai frumoși oameni de pe lume, francezii se prezintă în cea mai bună formă. Știu să se îmbrace, să se miște, să stea în picioare, să zâmbească, să se încrunte și chiar să facă bot în cea mai atrăgătoare manieră.

Deoarece se folosesc de mâini, de față și de corp ca să comunice, într-o măsură mult mai mare decât popoarele anglo-saxone, își mișcă trupul în voie și asta, împreună cu încrederea indiscutabilă pe care o au, le dă un considerabil sex-appeal. Jeanne Moreau nu era poate la fel de frumoasă ca Grace Kelly, dar era mult mai sexy. Iar Cary Grant, fără îndoială, a fost mult mai chipeș decât Jean Gabin, dar acesta reușea să își scoată pălăria cu un irezistibil sex-appeal.

Francezii practică sexul într-o abordare plăcut-inocentă. Pe vremuri, considerau că un tânăr cuplu chiar are nevoie de o „gubernantă” în ale amorului. Sexul a fost întotdeauna privit ca o parte a vieții, nu ca o activitate extrașcolară.

Sexualitatea franceză este singura care funcționează după o suită de reguli nescrise despre sex. Dacă un bărbat invită o tânără în apartamentul său, ea poate să fie sigură că îi va face avansuri. Și dacă nu îi va face, ar fi o insultă pentru amândoi. Pe de altă parte, deși un francez i-ar putea foarte bine face curte soției unui prieten, niciodată nu își va opri atenția asupra fiicei acestuia. Cea dintâi este o faptă permisă, făcând parte din viața specific franceză, plină de culoare și spirit de competiție. A doua, în schimb, rămâne de neconceput, o trădare abjectă. Seducția este o formă de artă care nu se practică decât între egali.

² Autorii locuiesc în Marea Britanie (n. tr.).

Umor

Încă din zilele de început ale cinematografilei, francezii au fost mari admiratori ai umorului cu încărcătură fizică și s-au dat în vânt după clovni. I-au adoptat pe Buster Keaton și Jerry Lewis și l-au adorat pe Jacques Tati. Și astăzi, umorul francez crede în tot ce se trece cu vederea și, în egală măsură, în tot ce se spune deschis, în observația autoironică și autocritică și mai puțin în refugiul prin fantezii exuberante și excentrice. Iar când atacă umorul verbal, o fac pieziș, cu aceeași subtilitate pe care o inoculează și în amor, doar că la urmă se râde mai bine.

Pantomima, devenită faimoasă grație lui Marcel Marceau, este și astăzi *de rigueur*. În zonele pietonale din toată țara, tineri și tinere mimează că montează șezlonguri, că sunt prinși într-un sistem de uși rotative, că transportă panouri mari de sticlă în bătaia vântului. Și nimeni nu a descoperit încă de ce.

Cultură

Fiecare francez – sau fiecare franțuzoaică – este sincer încredințat că Franța a dat mereu tonul și a fost deschizătoare de drumuri în cultură – pictură, literatură, sculptură, cinema, muzică, pantomimă, teatru, balet și duel matinal.

Și s-ar putea prea bine să aibă dreptate, deoarece au știut întotdeauna cum să pună banalul într-o excepțională lumină artistică: de la stradă la cafenele, până la lectură. Din casele lor poate lipsește ceva din splendoarea și entuziasmul englezilor și al americanilor (interior, cât și exterior), dar sunt fericiți să fie judecați după cărțile din biblioteci, după tablourile de pe pereți și discurile din fonoteci.

Poporul francez se luptă, plănuiește și se antrenează în vederea demonstrării largului lor orizont intelectual. Când era președinte al Franței, Giscard d'Estaing și-a făcut timp să participe la o dezbatere literară televizată consacrată operei lui Guy de Maupassant. Deși se confrunța, ca de obicei, cu cel puțin cinci-șase crize politice, președintele s-a pus repede la punct cu subiectul și a apărut în emisiune afabil, calm și (cel mai important) erudit. Rezultatul strădaniei nu a fost căderea guvernului, ci consolidarea poziției sale și lichidarea stocului de volume ale lui Maupassant în întreaga țară.

Cultura franceză reprezintă gloria Franței. În evenimentele din 1968, în prag de revoluție, cele dintâi ținte ale muncitorilor și studenților parizieni au fost Odéon Théâtre, Opéra Comique și Ecole des Beaux Arts, francezii considerând că, odată ocupate înălțimile culturale, ești invulnerabil. Ciocnirile dintre intelectualii francezi sunt caracterizate de tot dinamismul febril al unui meci de box, dar fără vărsare de sânge.

Cinema

Chiar dacă francezii fac o artă din viața de zi cu zi, în artă nu găsești nimic mai mult decât viața de zi cu zi.

În zeci de filme franțuzești există doar o mână de oameni (plictisiți, singuri, geloși, nebuni, rățăciți – dar plictisiții reprezintă majoritatea) care

stau nesfârșit la masă, în tăcere. În mâna oricăror altor producători de film, asemenea *œuvres* ar fi lipsite de orice valoare, dar, nu se știe cum, francezilor le iese capodopera din banalitate. Întâi se merge la cinematograful și apoi la restaurant, pentru dezbateri și comparații cu viața de zi cu zi, rămânând, desigur, discutabil dacă fenomenul are vreo rațiune proprie.

Celelalte genuri majore ale cinematografului francez rămân comediiile și *policier*-urile. Cele dintâi sunt luminoase și cu adevărat comice, căci francezii au în spate o îndelungată tradiție a clovneriilor. Celelalte, în schimb, sunt sumbre și fioroase.

Francezii au privit mereu cu cea mai mare seriozitate industria lor cinematografică. În 1940, oficialitățile de la Vichy făceau următoarea declarație: „Dacă am pierdut războiul, cauza este *Quai des Brumes*”, făcând referire la genul de melodramă din anii treizeci, cu Jean Gabin și Michele Morgan în rolurile principale, despre un dezertor care salvează o tânără din ghearele unei bande de răufăcători, cu un sfârșit nefericit, dar adorat de pasionații francezi.

Tot ei au inventat și noțiunea de director de film în calitate de *auteur*, mai exact cel care impune imaginea sa despre lume asupra filmului și imaginea sa despre film asupra lumii. Și au impus, și au înălțat, conștiința cinematografului ca artă, prin intermediul bine cunoscutei reviste *Cahiers du Cinéma*, cu articolele sale de un ridicat nivel intelectual, greu de citit, dar născătoare de dezbateri.

Televiziune și radio

Pe vremuri, cele mai tari momente de la televiziunea franceză erau frecvențele îndemnuri adresate de generalul de Gaulle concetățenilor săi: să se calmeze, să se ducă acasă și să lase totul în seama lui. Nimeni nu s-a mai folosit de atunci cu atâta îndemănare de televiziune, care astăzi este importantă numai pentru faptul că prezintă știrile (prin care francezii înțeleg ce se petrece în Franța și/sau ce fac francezii în alte părți), sport (Tour de France, echipa de rugby a Franței, cursele de la Chantilly) și filme franțuzești vechi. Canalul Arte, colaborare franco-germană, oferă documentare de valoare. În rest, o puzderie de emisiuni-concurs. Un

adevărat reper l-a reprezentat *Bouillon de culture*, emisiune de dialoguri pe teme de literatură și artă, care a atras milioane de telespectatori, vreme de douăzeci și cinci de ani, întreruptă însă în 2002, deși subiectele sunt în continuare abordate. Ideile au în Franța o mare longevitate.

Problema televiziunii este că îi ține pe oameni acasă, într-o dezbatere limitată la membrii familiei. Francezii mai în vârstă preferă să meargă la bistro (unde se urmăresc în special transmisiuni sportive), la restaurant sau la prieteni.

Radioul francez oferă posturi pop și posturi locale și posturi nostalgice și posturi de muzică serioasă și posturi de sport și știri și posturi cu escrocherii prin telefon, dar niciunul care să fie urmărit la fel de consecvent ca, spre exemplu, Radio 4 al BBC în Marea Britanie.

Unul dintre puținele programe de radio cu o uriașă popularitate este acela la care prezentatorul sună diferite persoane, în speranța de a le surprinde în situații bizare și penibile. O formă de *voyeurisme* radiofonic, acesta oferă subiecte potrivite pentru dezbateri, având în vedere că francezii sunt obsedați de toate aspectele comportamentului uman. Dincolo de asta, radioul francez virează spre radioul american în formele sale de cea mai proastă calitate. Francezul îl utilizează mai ales ca fundal, în mașină, între serviciu și casă, sau invers.

Muzică

În așteptarea stabilirii legăturii, la un telefon din Franța nu vei fi pus să asculți nici *The Entertainer* al lui Scott Joplin și nici *Le quattro stagioni* de Vivaldi, interpretate la sintetizator, ci jazz modern adevărat.

Francezii au reușit să rămână conectați la muzica lor tradițională. Chiar dacă te afli în Franța numai de câteva minute, ai toate șansele să auzi acordurile de saxofon soprano, acordeon, vioară, chitară și baterie – ansamblul francezesc clasic. Lumea largă s-a putut lăsa cucerită de armoniile din Marea Britanie și Statele Unite, dar nu și Franța.

Se ascultă în continuare povestea unui tânăr și a unei tinere, primăvara, în parc, într-o trăsură, îndrăgostiți, exact ca acum o sută de ani. Toți interpreții francezi se exprimă în vibrato, iar fiecare piesă

franceză există nu numai prin muzică, ci și prin intensitatea dramatică.

Literatură

Francezii își construiesc un nume de glorie din literatura și poezia lor care fac risipă de cuvinte. Îl admiră în mod special pe Proust (romancier și maniaco-depresiv), Voltaire (filantrop și pușcăriaș), Verlaine (poet și depravat), Molière (autor de comedii cărui i s-a refuzat slujba de înmormântare) și Flaubert (romancier și perfecționist, care avea nevoie de ore și zile pentru a scrie o singură propoziție, în căutarea cuvântului potrivit). Îi mai admiră pe Baudelaire, Racine, Hugo, Dumas (*père et fils*), Rabelais, Pagnol și aproape pe oricine a scris în limba franceză.

Cititorii de Proust descoperă cu trudă ideea că mintea este o aglomerare de amintiri și că ne trăim viața ca servitori ai acestora, indiferent cu câtă strășnicie le-am pune sub lacăt. Într-o scenă un personaj, care are o aventură nepermisă, se află într-o cameră de hotel, tamponându-și buzele cu un prosop, a cărui prospețime îi amintește de copilărie și de un prosop asemănător. Într-o altă scenă, îi scapă lingurița, iar rezonanța metalului lovit de ceașcă îi evocă exact clopotul din grădina casei lui de vară.

Un perfect spirit francez – atingere, miros și sunet care deschide zăvorul trecutului și reînvie amintiri vechi de cincizeci de ani. Dar, din nefericire, Proust a avut nevoie de douăsprezece tomuri pentru a-l reda și încă nu a apărut nimeni care să găsească o soluție satisfăcătoare pentru traducerea în limba engleză a primei propoziții din primul volum.

Francezii sunt admiratori fideli și de *bande dessinée*, reviste minunate care povestesc aventurile lui Asterix, Tintin, Lucky Luke & Co, formă literară pe care au ridicat-o la statutul de formă artistică de sine stătătoare. Numai în acest domeniu au renunțat la limitele pe care altfel le impun cu strictețe limbii lor literare și o colorează în expresii comice și colocviale, ca și cum ar încerca să profite de ocazie pentru a se delecta cu toate bunătățile de care nu se pot atinge în altă parte. Cititorii lui *Asterix* descoperă fără efort rasismul atavic al francezilor iubitori de benzi desenate, care susțin că Franța este buricul pământului.

Ziare și Paris Meci

Francezii dispun de un mare număr de ziare regionale și de mai multe cotidiene naționale – unul pentru extrema dreaptă, unul pentru extrema stângă, unul pentru dreapta centrului dreapta, unul pentru stânga centrului dreapta și așa mai departe.

Ei consideră că ziarele trebuie să conțină mai degrabă text decât imagini, informații mai degrabă decât reclame, chestiuni serioase mai degrabă decât frivolități. Dar viața trebuie să fie bine echilibrată. Francezii au fost întotdeauna cei mai buni acrobați pe sârmă ai lumii, așa că au benzile lor desenate și săptămânalul lor satiric *Canard Enchaîné*, care ridiculizează *establishment*-ul, la fel ca *The Onion* în America, *Private Eye* în Marea Britanie.

Mai au *Paris Match*, mai mult o instituție decât o revistă, pe care o iubesc deoarece confirmă tot ceea ce doresc ei să creadă despre ei: că sunt eleganți, frumoși, deștepți, înzestrați artistic și mereu în luminile rampei. Și nici nu dezvăluie greșelile, fisurile, erorile sau slăbiciunile Franței. Dacă un sondaj din *Paris Match* arată că 71% din cititori cred că francezii sunt rasiști, puțini sunt șocați. Nu se pune întrebarea dacă moral este un rezultat bun sau prost, este un rezultat franțuzesc, și doar asta contează.

Paris Match demonstrează că restul lumii se află în ariergarda francezilor, urmându-i în modă, cinema, literatură, politică, design, tehnologie, transport, urbanism și utilizarea usturoiului. De aceea a și supraviețuit masacrului provocat de televiziune, când *Picture Post* și altele asemenea au dat faliment.

Ca să reușești în Marea Britanie, trebuie să fii ca germanii. Ca să reușești în Germania, trebuie să fii ca americanii. Ca să reușești în America, trebuie să fii ca japonezii. Ca să reușești în Franța, trebuie să fii ca francezii.

Paris Match este exact ca francezii.

Mâncare și băutură

Pentru francezi, desfătarea cu mâncare într-un restaurant select sau acasă la un bucătar rafinat reprezintă o experiență spirituală, un ritual neoreligios. Francezii își găsesc cu adevărat mângâiere, mândrie și consolare în mâncare și, la fel de bine, chiar și extaz.

În multe locuri din Franța au rămas în continuare rezervate câte două ore pentru prânz, deși tot mai mulți optează pentru o pauză de masă mai scurtă, ca să poată încheia mai devreme programul de lucru și merge acasă, la familiile lor. Pentru ca apoi să iasă imediat din nou în oraș, *en famille*, la cină, deoarece până și cele mai mici cafenele de pe trotuar pot oferi un *blanquette de veau* la fel de gustos ca un restaurant cu pretenții, la un pret, infinit mai mic.

Francezii au brânzeturi tradiționale în fiecare regiune, și produse de *pâtisserie* tradiționale în fiecare regiune – *canelles* din Bordeaux, *brioche*s din La Vendée, *gâteaux* basce din Pirineii Atlanticului, *tartes de groseilles* din Barle-Duc, *calissons* (prăjiturele cu migdale) din Aix-en-Provence. La St Emilion există chiar și un mic magazin care vinde macaroane preparate după o rețetă din 1620.

Mâncarea nu face excepție de la regula generală din Franța: moda dictează totul. *Nouvelle cuisine* reprezintă o apoteoză a artei culinare: mâncare tăiată bucățele frumos aranjate, hrană mai mult pentru ochi decât pentru stomac, un triumf al stilului asupra substanței. Mâncarea transpune în sfera intelectualului o funcție fundamentală: trebuie să mănânci ca să trăiești, este adevărat, dar trebuie să trăiești și ca să vorbești, așa că mâncarea trebuie să merite să fie prilej de discuție.

La o întâlnire de afaceri, doi francezi au discutat, vreme de o jumătate de oră, nu despre sport sau serviciu, ci despre ciupercile culese peste vară, insistând asupra unui anume soi extrem de rar, găsit pe un versant din Corsica, delicios cu un sos de smântână.

Privite din alt unghi, unele mâncăruri franțuzești au o lipsă de rafinament pe care alții o găsesc de-a dreptul dezgustătoare. Nu numai că francezii mănâncă orice parte dintr-un animal, dar nici nu se ostenesc să ascundă de unde provine. Britanicii și americanii bagă la tocat copite,

organe genitale, creieri, cozi și urechi de vacă, porc și oaie, transformându-le în produse neidentificabile, denumite *burger*, *brawn*³, *haslet*⁴ sau *luncheon meat*.⁵ Francezii numesc piciorul de porc *un pied de porc* și îl etalează pe tavă împreună cu toate celelalte mult-lăudate produse de *charcuterie*.

Francezii sunt, din vremuri imemorabile, ținta ironiilor zadarnice pentru că mănâncă melci, picioare de broască și usturoi, pe care se pricep să le gătească, să le servească și să le mănânce cu grație. Ți se strânge stomacul doar la gândul că vei mânca melci, în schimb untul topit va fi cel mai fin din lume. Și nici picioarele de broască nu ajută la supraviețuire, în schimb vor fi impecabil aranjate pe farfurie.

Băutură

Numai locuitorii Luxemburgului beau mai mult decât francezii, care consumă, fiecare, 15,5 litri de alcool pe an. În Normandia și Bretagne, cantități enorme de cidru gălgâie pe gâtul francezilor și le scaldă ficatul – mare sursă de îngrijorare.

Berea se bucură de popularitate în întreaga Franță. Bogații preferă whisky, în special din malt, și marcă autentică. În sud-vestul Franței, de-a lungul coastei cosmopolite, cocktailului Gin Fizz, relicvă a unor zile demult apuse, i se face în continuare o bizară reclamă. Nici pastisul, biterul și alte aperitive nu au rămas fără amatori. Dar vinul rămâne temelia. Francezii sunt doctori în vin. (Nici nu e de mirare, căci îl sug, combinat cu apă, în timpul mesei, în cantități tot mai mari, începând de la o vârstă fragedă.) Indiferent ce zic spaniolii, germanii, australienii sau californienii, francezii știu bine că produc cel mai bun vin din lume. Vizitatorii Muzeului Vinului din Bordeaux sau ai Universității Vinului de la Château Suze-la-Rousse trec reverențios pe lângă exponate, mai ceva ca la Notre-Dame.

O familie de lactovegetarieni, invitați la masă de un cuplu de francezi din Bordeaux, au fost serviți cu șapte feluri de mâncare, toate cu brânză. Și, fiecare soi de brânză era asortat cu un soi de pâine și, cel mai important, cu un soi de vin. O masă excelentă, fiecare fel deosebindu-se

grandios de celelalte; un *grand vin* aici, un *petit vin* dincolo. Iar a doua zi s-au trezit cu mintea limpede.

După un banchet, președintele francez al Asociației Oamenilor de Afaceri le-a vorbit oaspeților timp de zece minute, nu despre economie sau drept internațional sau tarife și taxe vamale, ci a ridicat în slăvi vinurile care li se serviseră la masă. S-a oprit îndelung asupra licorii produse la de la Tour în '78 și la Sauternes în '55, ca într-o incantație bahică.

Ce și unde se vinde

Atât francezilor, cât și franțuzoaicelor le place să transforme cumpărăturile într-un ceremonial. Ceea ce alții consideră doar o rutină, mai ales banala alergătură după mâncare, francezii transformă într-o operațiune la granița dintre dramă și pelerinaj.

Gospodinele franțuzoaice pleacă la drum cu coșurile lor împletite, în vizită la *boulangerie*, *poissonnerie*, *pâtisserie*, *boucherie* și *fruiterie*. Pipăie, miros, gustă și, în general, se năpustesc. Și ar fi ca o insultă dacă nu ar proceda așa. Înainte de alegerea finală, are loc o discuție serioasă, în care se implică rapid toți clienții, discuție care se transformă într-una din acele dezbateri atât de îndrăgite de francezi. Cumpărătorii știu exact ce vor, vânzătoarea exact ce le-ar trebui. Și totul în deplină armonie.

Chiar dacă, după Statele Unite, au cele mai mari supermarketuri din lume (și le frecventează tot mai mult), francezilor le plac și magazinele mici cât mai specializate cu putință. Nu e nevoie niciodată să întrebi: „Aveți asta și asta?” E limpede ce se vinde, deoarece magazinele franțuzești oferă un singur produs. Nu vei găsi fructe la florărie, sendvișuri sau CD-uri la farmacie, nici supă la *pâtisserie*.

Culmea specializării tronează în măcelăriile franțuzești, care vând fie carne de vită, fie carne de cal, fie carne de porc, fie carne de pasăre. Pentru o friptură englezească și o plăcintă de rinichi, se poate alerga și o zi întregă.

³ Aproximativ, „caltaboș” (n. tr.).

⁴ Aproximativ, „tobă” (n. tr.).

⁵ „Pastă de carne” (n. tr.).

Sănătate și igienă

De înțeles, dacă ținem seama de obiceiurile lor în ce privește mâncarea și băutura, francezii consideră orice indispoziție un efect secundar al disfuncției hepatice. Răcelile, bășicile, varicele, oreionul, calviția, platfusul, orice este pus pe seama ficatului. Leacul universal, prin urmare, este cât mai multă apă de Badoît, Evian, Perrier, Vichy, St Yorre, Vittel – care spală organul supărat. Și dacă nu merge, trebuie curățat temeinic întreg sistemul, adică se trece pe panacee franțuzești, mai precis supozitoarele. Pentru francez, supozitorul este echivalentul ceștii de ceai a englezului, fără valoare ca tratament, dar de o mare mângâiere în vremuri complicate.

Francezii au încredere deplină în specialist. Dacă te apucă o durere de spinare în Franța, te duci la un medic specializat în spinare. Dacă tușești, te duci la un specialist în plămâni. Dacă te doare urechea, te duci la un specialist în urechi. (La țară, s-ar putea să mai apară probleme, ceea ce face ca pe arii extinse ale Franței tratamentele să intre în răspunderile membrilor mai bătrâni și înțelepți ai familiei.) Cum nu există un doctor cu monopol asupra bolilor acute sau cronice și nici a debilităților unei persoane, fiecare pacient devine custodele propriei sale fișe medicale, pe care o prezintă când merge la orice consultație specializată. Cetățenii cu stare de sănătate relativ bună ar putea, astfel, să nu vadă niciodată același medic de două ori, dar pot înșira amănunțit întregul lor istoric medical, având cu mult mai mult control asupra propriei sănătăți și a tratamentelor pe care și le administrează.

Când nu este vorba despre o boală gravă, francezul se duce mai degrabă la farmacist decât la medic. Farmacistul ascultă diagnosticul pus chiar de pacient și apoi îi sugerează ce pilule sau poțiuni să ia. Acțiunea și efectele acestor medicamente vor fi descrise cu grijă și detaliat, împreună cu dozele recomandate în textul frumos caligrafiat de pe etichetă. Odată ce ai intrat într-o farmacie din Franța să-ți iei un analgezic ușor, nu scapi fără o lecție completă despre Cum Acționează Aspirina.

Igienă

Francezii nu se tem de mirosul propriului lor corp, fiind considerat natural. Zicala lor este: „Nu te teme de microbi.” Și îi consideră pe americani obsedați. O familie de francezi de patru persoane consumă doar un săpun pe lună.

În mintea lor, să-ți acoperi mirosul cu deodorant este doar o încercare disperată de a te lupta cu forțele naturii. Mirosul unei ființe omenești încinse este un afrodisiac natural din punctul de vedere al francezului, care îl consideră parte a sferei experiențelor sexuale. Numai un turist temerar se poate încumeta să străbată distanța de la Paris la Nisa în august, cu trenul.

Nu degeaba francezii sunt lideri mondiali ca *parfumiers* – Christian Dior, Guérlain, Lancôme, Chanel, Madame Rochas. Nu văd niciun fel de nepotrivire în asta. Una e să venerezi mirosul trupului omenesc, și cu totul alta e să câștigi miliarde de euro pe an cu flaconașele de lichid care se străduiesc să-l ascundă.

Sisteme

Mediocritatea nu-și găsește nici timpul, nici locul în viața francezilor. Serviciile trebuie să fie inutile (motiv de nemulțumire și de ceartă, în ultimă instanță chiar și de revoluție) sau excelente (motiv de nesfârșite ode îngâmfate).

După ce au tras de un sistem de telefonie bizar și romantic vreme de cincizeci de ani, francezii au decis că-și doresc unul modern în 1970, iar din 1980 au unul dintre cele mai bune sisteme din lume: telefoanele sunt montate în aproximativ cinci minute după ce linia a fost comandată.

Transport

Deși nu sunt deloc punctuali, francezii detestă întârzierile din transportul public. Dacă un tren sosește cu o întârziere de două minute în cea mai izolată gară din republică, urmează schimburi de telefoane nervoase și o autoritate se alege cu uniforma șifonată, ridiculizată și țintuită la stâlpul infamiei. Dacă întârzie autobuzul, pasagerii indignați se așteaptă să li se explice de ce și sunt cât se poate de dispuși să discute îndelung punctele tari și punctele slabe din pledoaria șoferului, pe loc, chiar dacă autobuzul va întârzia și mai mult.

Obsesia punctualității poate însă provoca probleme în trenul de mare viteză. Când TGV-ul se apropie de o stație, conductorul le spune călătorilor câte minute va dura oprirea, ceea ce se va și respecta, cu strictețe. Drept urmare, veți vedea adesea în cele mai importante gări franțuzești cum ușile automate ale TGV-ului se închid înainte să fi coborât toți pasagerii și cu mult înainte de a se fi urcat toți de pe peron.

Neîndoielnic, francezii și-au plănuț țara la forma și dimensiunile cele mai potrivite pentru căile ferate – formă pătrată și mărime medie. Nu există „abaterile piezișe” impuse căilor ferate din Marea Britanie sau Italia, cauzate de întinderea predominant verticală. Și nici dificultățile legate de dimensiuni, care îi chinuiesc pe canadieni, ruși sau americani, ale căror țări vaste impun avionul ca mijloc mai rapid de călătorie. Prin urmare, francezilor le rămân TGV-ul și recordurile lor mondiale. Este

cinstit și corect să te aștepti la ce e mai bun și să te arăți dezamăgit până la furie dacă întârzie să ți se întâmple.

Deși recunosc că le-ar reveni un rol în asigurarea accesului liber al vehiculelor private, comerciale și al celor aflate în trecere prin țara lor, francezii își consideră sistemul rutier în primul rând un mijloc de legătură între un oraș de mare importanță culturală și istorică și un oraș învecinat (de aceeași importanță). Care să le permită primarilor și altor demnitari să ajungă în cele mai bune condiții la recepțiile, dineurile și degustările de vin organizate de omologii lor.

Indicatoarele maro de pe marginea autostrăzilor nu îi previn pe conducătorii auto de apropierea de vreo intersecție sau de iminența te miri cărui pericol, ci de vecinătatea unor păduri de pin sau bancuri de stridii, castele sau ferme de găște. Indicatoarele viu colorate de pe toate șoselele importante îi avertizează pe șoferi că se apropie de hoteluri, de piscine și terenuri de tenis, de restaurante și monumente religioase. Francezii sunt convinși că, pentru a sosi la destinație, trebuie să călătorești cu speranța în suflet.

Franța dispune de mult mai multe rute aeriene interne decât ar avea nevoie. Unele sunt atât de scurte, încât nici nu e timp să li se spună pasagerilor ce să facă în situații „neprevăzute” (eufemismul lor pentru accident aviatic). Dacă timpul totuși o permite, consideră esențial să servească șampanie la bord, în așa fel încât, dacă ar fi să se prăbușească, s-ar prăbuși cu stil.

Educație

Problemele pe care le ridică tentativele de a modifica sistemul de educație dezvăluie un adevăr esențial despre francezi – poți schimba suprastructura, dar nu poți schimba comportamentul uman.

După revoltele studențești din 1968, cu excepția celor câțiva conservatori incurabili, toată lumea a fost de acord că e nevoie de schimbări. Astfel s-au demarat tot soiul de reforme: clase mixte, unde să învețe și elevii cu dizabilități, încetarea instruirii copiilor supradotați în școli specializate, mai puțin formalism în relația profesor–elev.

Dar nimic nu a funcționat, deoarece pilonul acestor reforme a fost „un nou idealism republican”, care nu diferea cu nimic de vechiul idealism republican. Din câte se pare, singurul efect a fost doar coborârea standardelor de instruire.

Guvernului nu i-a păsat de matematică, știință și tehnologie, dar a condamnat rapid scăderea nivelului cunoștințelor de istorie (povestea Franței) și de literatură (poveștile Franței). De douăzeci de ani încoace, singura reformă din educație care s-a bucurat de popularitate a fost înființarea de consilii în toate școlile secundare – comitete de conducere democratice alcătuite din părinți, elevi, profesori, oficiali din minister și personalități locale, care au furnizat în mod oportun noi subiecte morii nesătule a dezbaterilor, desigur fără niciun rezultat palpabil.

Francezii s-au luptat întotdeauna pentru a smulge educația de sub controlul Guvernului. Până în anii optzeci, era nevoie de acordul ministerului de la Paris pentru a organiza o seară de dans la Grenoble, Bordeaux, Toulouse sau oricare altă universitate.

Și au câștigat o oarecare independență. Astăzi, în pofida impunerii unui curriculum național, care face ca fiecare elev francez să învețe aceleași lucruri, școlile franceze au libertatea de a decide cum să-și folosească 10% din timpul de predare. Dar, în realitate, nu se întâmplă mai nimic. Eterna problemă a francezilor, care își varsă sângele și își sacrifică viața pentru o libertate fundamentală, cu care oricum nu știu ce să facă.

Școlile și universitățile franceze sunt mari. Atât de mari, încât doi profesori care s-au întâlnit într-o vacanță au descoperit cu surprindere că predau la aceeași instituție de învățământ. Nimic surprinzător, deoarece educația, pentru profesori, ca și pentru elevi, presupune să stai cu nasul în carte.

Scopul suprem este faimosul *baccalauréat* examenul de absolvire a școlii, cea mai mare obsesie a francezilor. Părinții sunt gata să mintă, să mituiască și să trișeze dacă e vorba de succesul copiilor la *le bac*. Bacalaureatul reprezintă calificarea esențială, cei care l-au trecut au dovedit că sunt culți, iar cei care nu sunt condamnați la o viață *au chômage*, la cheremul asistenței sociale. Dar, *le bac* nu rămâne un scop în sine, ci doar un pas spre zece sau douăzeci de ani de universitate. Poți

avea impresia că francezii colecționează diplome, așa cum alții colecționează timbre sau capace de bere.

Legislație

Iată încă un exemplu de aplecare a francezilor spre logică și dezbateri ca mijloace de ordonare a vieții. Întregul sistem juridic francez se întemeiază pe un model mai degrabă arbitrar decât pe înfruntarea directă, presupunând o investigație intensă, sub supraveghere judecătorească, înainte ca dosarul să ajungă la tribunal. Problema e că numărul judecătorilor care examinează cazurile nu s-a mărit din 1967, volumul de lucru devenind sufocant.

În orice dispută juridică, nu se urmărește de partea cui e dreptatea, ci doar aflarea adevărului. În tranzacțiile imobiliare, același avocat îl poate reprezenta atât pe cumpărător, cât și pe vânzător, deoarece el trebuie doar să constate dacă termenii afacerii sunt cinstiți și legali. Avocatul nu ajută niciuna din părți, nu smulge bani de la cumpărător, și nici nu-l convinge pe vânzător să scadă prețul (deși poate sugera o mișcare, dacă afacerea amenință să intre în impas). Sistemul se bazează, în schimb, pe prezumția că:

- a) suntem cu toții rezonabili;
- b) știm cu toții ce urmărim prin tranzacția dorită;
- c) nu se pune problema de necinste.

Prezumție apărută cu dinții de francezi, în ciuda evidențelor copleșitoare.

Crimă și pedeapsă

Polițiștii francezi, indiferent sub ce formă – *gendarmes*, CRS⁶ (scutieri), poliție națională – se bucură de o necontestată și largă reputație că ar fi duri, înfumurați și extrem de corupți. Drept urmare, francezii nu sunt șocați când se dovedește că lucrurile stau așa.

În filmul francezesc *Le Cop* se poate viziona o scenă revelatoare, cu un polițist local inteligent și un copoi de oraș, cunoscător al tuturor tainelor omenirii. Provincialul își imaginează că ar fi de datoria lui să înhațe orice infractor îi iese în cale și, prinzând un tip care-i smulsese geanta unei doamne, îl aduce triumfător la *gendarmerie*. Polițaiul de lume preia cazul și-l interoghează pe ticălos: „Ai găsit geanta pe stradă, nu? Aveai de gând să o predai la cea mai apropiată secție de poliție, cu prima ocazie, nu?” Hoțul dă din cap, năucit. „Foarte bine, semnează declarația asta, și dacă nimeni nu revendică geanta, vreme de un an, poți să vii să o iei.” Și omul o ia repede din loc. Polițistul provincial se înfurie, dar i se explică totul imediat: „Uită-te la nota asta oficială de la comandament, care arată că districtul nostru are cele mai negre cifre din istoria poliției la capitolul furturi. Și tot aici se spune că trebuie să luăm toate măsurile ca să le reducem numărul.” Adică acoperirea lor. Nu conta șarlatania. Important era că, pe hârtie, urmaseră indicațiile notei de la comandament și, încă o dată, luaseră viața așa cum este, și se resemnaseră cu o ridicare din umeri.

Jandarmul este mai preocupat de lupta cu hârțiile completate la zi decât cu infracțiunile. Astfel, evaziunea fiscală, jocurile de noroc clandestine, afacerile de pe piața neagră, furturile mărunte și vagabondajul nu sunt „suficient de serioase” ca să merite să păteze bilanțurile, în schimb se arată dispuși să facă excepții de la regulă când apar cazuri serioase, cum ar fi cele de viol, asasinat, incendiere și atacuri cu violență.

Uneori însă nimic nu merită să-ți bați capul. Într-o mărunță *gendarmerie* dintr-un sat pierdut în sud-vestul Franței, jandarmii locali joacă bile sau *boules*; sau ascultă muzică de dans sau umflă baloane pentru copiii lor. În fiecare zi se închide la *gendarmerie* vreme de două

ore, la prânz, când din bucătăria din spate se revarsă mirosuri delicioase și seara se degustă aperitive, pe terasă. Și categoric îi deranjezi dacă le bați la ușă să te plângi de ceva, dar îți vor sări în ajutor, oferindu-ți numărul de telefon al jandarmeriei din St Jean de Luz, aflată la doar câțiva kilometri. Iar pe localnici nu-i tulbură câtuși de puțin toate acestea.

Dar este o mare greșeală, totuși, să subestimezi poliția franceză. Dacă se întâmplă să nu le plăci, te pot ține la păstrare douăzeci și patru de ore, fără nicio acuzație. Măsură cunoscută sub denumirea de „reținere sub supraveghere”.

Statisticile sugerează că francezii comit cam tot atâtea infracțiuni ca englezii și cu mult mai puține ca americanii. Dar fiecare națiune se specializează pe anumite fapte criminale – francezii s-ar putea să nu fie prea interesați de automobile sau de atentate la pudoare, dar se dau în vânt după furturi și asasinate. Au o rată foarte scăzută de tentative de asasinat și una foarte ridicată de asasinate încununate de succes. S-ar zice că, dacă un francez sau o franțuzoaică își pune în gând să omoare, duce treaba la capăt. În special dacă e vorba despre *crime passionnel*, care se bucură de un statut special în Franța, pasiunea fiind un motiv absolut de înțeleș.

⁶ Compagnies Républicaines de Sécurité (n. tr.).

Guvernare și birocrație

Francezilor le place intervenția guvernamentală în viața lor. Statul nu numai că are de jucat un rol în existența cotidiană a țării, Statul *este* Franța (la fel ca gătitul, vinul, femeile, pământul, Parisul, cultura, copiii, *liberté-égalité-fraternité* și dreptul de a parca pe trecerea de pietoni).

Intervenția statului îți conferă grandoare. Pe marginea șoselelor nou-construite, pancarte enorme proclamă parteneriatul dintre stat, regiune și departamentul care de fapt a plătit totul. Sistemul de metrou parizian este un monument al planificării de stat – integrat ireproșabil, Métro este conectat la calea ferată, care, la rândul ei, este conectată la Aéroport Charles de Gaulle.

De îndată ce există o tehnologie, francezii o aplică. Gândesc prea puțin în sensul „Știm că putem face, dar oare ne permitem?” Preferă să creadă că, dacă pot face ceva, trebuie să-și și permită.

Toate acestea indică faptul că birocrația înflorește în Franța – în oficii poștale, stații de cale ferată, vămi, primării, birouri de turism, jandarmerii, școli. Iar francezii fac față situației acceptând că birocrația este necesară, ba chiar potrivită, dar permanent descoperă căi să o ocolească. Francezii și-au afirmat mereu dreptul de a se împotrivi regulilor (mereu „meschine”, atunci când nu sunt de acord cu ele).

Politică

Constituția actuală a Franței a fost concepută plecând de la faptul că un derapaj spre tiranie se abate asupra țării o dată la fiecare generație. Echilibrul este asigurat de plăcerea jocului cu democrația și de prezența unei puzderii de mici partide politice, care îi reprezintă pe micii fermieri, micii proprietari de magazine, micii pescari. Cele mai multe asemenea formațiuni au o existență efemeră, fluturând din aripi în jurul Adunării Naționale câteva săptămâni sau luni, înainte de a dispărea în neant.

Până nu demult, francezii au avut parte de un sistem care introducea deliberat confuzie și complicații în Constituția lor. În vreme ce președintele era ales pe șapte ani, membrii Adunării Naționale aveau un

mandat de numai cinci ani. Ceea ce garantează perioade în care președintele și Parlamentul erau defazați – situație denumită cu ironie *cohabitation*. Președintele este acum ales și el tot pe cinci ani. Dar, *cohabitation* înfloarește în continuare, pentru că alegerile prezidențiale și cele parlamentare au loc la date diferite.

Este posibil ca Franța să nu mai fie o putere mondială de prim rang, dar politicienii francezi se poartă ca și cum nimic nu s-ar schimba niciodată, fără să țină seama de indignarea stârnită în lumea întreagă de planul lor de a relua testele nucleare de pe atolul Mururoa. Numai o națiune cu adevărat măreață poate să aibă atât de mulți inamici.

Francezilor le plac politicienii cutezători și vizionari. Pot ierta orice greșală sau delict, cu condiția să fie suficient de mari. Ceea ce e foarte bine, deoarece, potrivit unei legi nescrise a Constituției franceze, fiecare nou guvern dezvăluie faptele comise de fostul executiv, făcând un scandal enorm.

Din partea politicienilor francezi se așteaptă să fie eleganți, indiferent dacă sunt în formă sau nu, indiferent dacă sunt în vârstă sau nu. Politicienii francezi sunt eleganți pentru că puterea însăși e elegantă, plină de atracție, seducătoare, și trebuie să te ridici la înălțime, ca să intri în rol. Electoratul francez nu ar accepta niciodată o guvernare prost îmbrăcată.

Cât despre viața particulară a reprezentanților lor, francezii nu pot înțelege de ce alte națiuni au o problemă când se descoperă tot soiul de legături amoroase. Ei se așteaptă din partea tuturor să aibă amante. Odată făcută publică, o relație amoroasă poate aduce nebanuit de multe voturi.

La lucru

Francezii s-au desăvârșit în arta muncii invizibile. În vreme ce alte națiuni fac paradă cu greutatea din industrie și construcții, francezii acoperă totul, ca și cum munca ar fi incompatibilă cu viața dulce al cărei secret doar ei îl cunosc.

Își iau munca în serios și muncesc în stilul formalist care le guvernează întreaga existență. În culise (fără sacou, cu cravata desfăcută și Gauloise-ul în colțul buzelor), par cu toții prietenoși și neformaliști. Dar când ies în față, chiar dacă își spun pe numele mic de zeci de ani, eticheta îi obligă să se adreseze unul altuia cu *Monsieur X* și *Madame Y*. Francezii folosesc *Monsieur* în conversațiile de serviciu la fel cum englezii utilizau *Sir* acum șaptezeci de ani: „Aveți cunoștință, *Monsieur*, că...”

Și, în fiecare dimineață, colegii de birou francezi își strâng mâna. Totul trebuie să fie curat și la locul lui, înainte să încerci să te apuci de lucru.

Dar odată ce te-ai apucat, practica franceză oferă multe exemple de bun-simț. Rapoartele referitoare la performanțele unui angajat sunt redactate nu numai de șeful direct sau de alți superiori, ci și de subalterni, care au o perspectivă diferită, dar importantă, asupra rezultatelor sale.

Există, însă, unele aspecte ciudate în modul în care francezii își recrutează angajații și grafologia este considerată un instrument esențial. Dacă unui francez nu-i place cum scrii, poate să-ți anuleze interviul, și chiar să refuze angajarea. Francezii consideră grafologia o știință în toată regula, capabilă să dezvăluie orice caracter (sau lipsa lui). Iar cei mai mulți, probabil, sunt fericiți, în sufletul lor, că s-a inventat computerul.

Punctualitate

În ciuda credinței nețârmurite în protocol, maniere și bună-cuviință, francezii întârzie aproape mereu la birou, la întâlniri, la interviuri etc. Au propria lor idee, deosebită, despre ceea ce înseamnă să vii „la timp”. Adică să apari în limitele „sfertului academic”, cele cincisprezece minute după ora stabilită. Așa că ei nu întârzie niciodată, le place să creadă.

Luarea deciziilor

Pune un grup de manageri britanici să rezolve o problemă: se vor strădui cu toată onestitatea și până la urmă chiar vor veni cu o soluție, indiferent cât de nepotrivită. Puși în fața aceleiași probleme, managerii francezi se vor bucura să discute îndelung, și iar să discute, până vor ajunge la cu totul alt subiect, spre satisfacția generală. Și la cele mai neobișnuite idei, tendințe, gadgeturi și ustensile de bucătărie...

Cum se face

Buna-cuviință cere să nu îți inviți colegii de serviciu acasă, la cină sau la un pahar de vin casual. Este de neconceput. Francezii nici nu au un termen pentru „casual”. Spun maxim *decontracté* sau *sans-gêne*, literal „fără restricții”.

De obicei nu poartă costum, ca uniformă de serviciu. Se îmbracă, desigur, cu același fler și imaginație care îi caracterizează în tot ceea ce fac. Jachetă și pantaloni în culori vii și croială nonconformistă constituie regula (până și în bănci), și hainele nu indică statutul în lumea afacerilor franceze. Asta nu înseamnă că nu știu ce înseamnă eleganța și stilul. Se prea poate ca *égalité* să domnească, dar unii sunt mai egali decât alții. Valabil și în cazul femeilor care lucrează. Femeile au obținut dreptul de vot abia în 1945, iar până în 1965 soțul îi putea interzice soției să lucreze, din punct de vedere legal. Femeile reprezintă în prezent 48% din personalul angajat în Franța, dar puține ocupă poziții-cheie în industrie și în lumea afacerilor, chiar dacă apar uneori în centrul lumii politice.

Din perspectiva romantică și incorectă a francezilor, ar fi o națiune de întreprinzători – mici fierari, mici constructori, mici *notaires*. Cu toți erau convinși până nu de mult că dacă ar fi avut o pană de motor în cel mai îndepărtat cătun francez, fierarul local ar fi fost capabil să repare mașina, chiar dacă ar fi trebuit să facă din ciocan o pompă nouă de benzină, dintr-o bucată de metal înroșită în foc. În realitate, micile întreprinderi reprezintă tot mai mult excepția de la regulă. Francezii sunt fericiți să accepte ideea de mari companii, căci o mare companie își poate permite viziune și experiment. Exerciță o forță de atracție mult mai mare și le

împrumută astfel și angajaților sentimentul de notorietate. Lucrătorii francezi sunt mândri de munca lor, deoarece sunt conștienți de contribuția lor la succesul comunității și al Franței.

Muncitorii, strâns uniți

Francezii sunt tot atât de conservatori, cu „c” mic, pe cât sunt de socialiști, cu „s” mic. Această schizofrenie politică înrădăcinată le permite să aibă relații remarcabil de cordiale cu lumea industrială, într-o țară în care mai există sute de mii de votanți comuniști – atât din categoria celor care vând la colt, de stradă, în zile ploioase, broșuri de stânga, cât și din a celor care locuiesc în case frumoase și le scriu.

În general, francezii nu cred în sindicate. Mai puțin de 10% din forța de muncă este înregimentată în asemenea organizații (față de 29% în Marea Britanie), iar cifrele scad continuu, an de an.

Lipsa de interes se justifică prin două rațiuni: poporului francez nu-i place să se înscrie în nimic, iar principalele uniuni sindicale sunt de obicei în conflict (o problemă mai degrabă din categoria „noi și noi” decât „noi și ei”).

Industria franceză este condusă de bărbați pricepuți, imaginativi (e drept, li se adaugă și câteva femei), care fac ca munca să pară un interludiu plăcut, între cafeaua de dimineață și aperitivele de seară. Pregătesc în birouri și în fabrici camere de relaxare, stabilesc programe de lucru flexibile, le permit muncitorilor să-și ia pauze de câteva minute, oricând au nevoie, și chiar să termine săptămâna de lucru joia, dacă și-au îndeplinit norma. Sindicatele pălesc în fața unor atacuri atât de nedrepte și de raționale.

Obsesii

Francezii găsesc că are prea puțin sens să trăiești dacă nu ai o obsesie. Sunt obsedați de Tour de France, de starea sănătății lor, de Loteria Națională, de *bac*, de sensul vieții, de baricade și revoluții și de tot ceea ce ține de ei, prin naștere.

Urmăriți felul în care joacă *boules* – mormăie printre buze, pe lângă Gitanes, scrutează cu ochii mijiți, își șterg transpirația de pe frunte (numai francezii reușesc să nădușească în asemenea hal doar aruncând cu boltă o biluță de metal), mârâie de bucurie sau de furie când câștigă sau pierd un punct și își strâng mâna la finalul fiecărui joc, adică din trei în trei minute. Dacă o preocupare atât de inocentă poate determina o asemenea dăruire, atunci la ce să ne așteptăm când e vorba de coduri de onoare, de adevăr și patriotism și datorie și de temperatura corectă la care se îngroașă sosul?

Limbă și idei

Limba franceză este liantul francezilor. În zilele de demult, Franța era împărțită în regiuni în care se vorbeau limbi diferite, ca bretona, dialectul din Languedoc, flamanda. Aproape fiecare zonă avea propriul *patois*, o adevărată amenințare la adresa unității franceze și, în școlile franțuzești, copilul care vorbea în dialectul interzis primea o boabă de fasole. Aceasta trecea din mână în mână de la un infidel la alt infidel, iar la sfârșitul zilei, cel care se afla în posesia boabei de fasole era bătut cu bățul.

Nicio altă națiune nu s-a luptat cu atâta ardoare să-și păstreze limba. O academie întregă (Académie Française) lucrează fără odihnă să-i asigure puritatea, punând sub lupă fiecare cuvânt, ca să se asigure că este acceptabil. Noile cuvinte care se insinuează sunt nemilos înlăturate.

Moda franglezei și-a văzut de drum, aproape până la capăt. Terminologia din business și din domeniul tehnic – *le cash-flow*, *le design*, *le pipeline* – l-a îngrozit pe Mitterrand: „Trebuie să le dăm comenzi în engleză ordinarilor noastre?” a cerut el să știe. Și chiar a existat o tentativă pentru ca frangleza să devină inutilă, prin simpla născocire a unor înlocuitori în franceză. *Un oil-rig* s-a transformat în *un appareil de forage en mer*. Dar totul a fost abandonat curând.

La moartea lui de Gaulle, Noel Coward a fost întrebat dacă poate să își imagineze ce vor avea de discutat în Ceruri bunul general și bunul Dumnezeu. Coward a răspuns: „Depinde de cât de bine se descurcă Dumnezeu în franceză.”

Cuvinte dăruite lumii

Moștenirea lingvistică dăruită de francezi lumii este neprețuită. Ce soi de idilă ar fi aceea fără un *te^te-â-te^te*, fără un *rendez-vous* într-o *ambiance* potrivită, fără un *frisson*, fără puțin *badinage*, fără o ciudată *nuance* și câteva replici *risquée*?

Ce soi de război ar fi acela fără *sabotage*, *manoeuvres*, fără straniul *massacre*, fără multe și frecvente *me^léés*, mult *esprit de corps*, puțin *espionage*, fără *liaison* și, în ultimă instanță, *détente*?

Ce soi de echilibru ai mai avea dacă nu ai fi *suave* și *soigné*? Ce soi de frământări politice ar mai fi fără *coups d'état*, *laisser-faire*, *faits accomplis*, *volte-face* și *carte blanche*?

Cum am putea arăta că nu suntem la noi în *milieu* dacă nu am putea comite *gaffes* și *faux pas* pentru a demonstra că suntem cu totul *gauche*? Ce am mai mânca într-un *restaurant*, *buffet* sau *café* dacă nu ar exista *casseroles*, *fricassées*, *hors-d'oeuvre*, *soufflés*, *vols au vent*, *escalopes*, *consommés*, *pâté*, *terrines*, *éclairs*, *croissants*, *omelettes*, *gâteaux*, *mousses*, *sauces*?... Și nu ar fi totul *passé* dacă nu ar exista *avant-garde*?